

Pokles cen ropy: Analýza dopadů na producentské státy v sousedství EU

(Výzkumná zpráva)

Konečný uživatel výsledků: **Ministerstvo zahraničních věcí
České republiky
Loretánské náměstí 5
118 00 Praha 1 – Hradčany**

Název projektu: Pokles cen ropy: Výzkum dopadů na producentské státy v sousedství EU

Číslo projektu: TITDMZV930MT01

Řešitel projektu: Vysoká škola ekonomická v Praze
Fakulta mezinárodních vztahů
náměstí W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3

Doba řešení: 1. 10. 2020 – 31. 12. 2020

Důvěrnost a dostupnost: neklasifikováno

T A
Č R

Tento projekt je financován se státní podporou
Technologické agentury ČR
v rámci programu BETA2

www.tacr.cz
Výzkum užitečný pro společnost

Ministerstvo zahraničních věcí
České republiky

Informace o autorském týmu:

doc. Mgr. Ing. Štěpánka Zemanová, Ph.D. (vedoucí autorského týmu)

Ing. Zbyněk Dubký, Ph.D.

doc. Ing. Martina Jiránková, Ph.D.

Mgr. et Mgr. Lukáš Tichý, Ph.D.

Ayaz Zeynalov, M. A., Ph.D.

Další informace o projektu:

Cílem řešení projektu je identifikace pravděpodobných politických, ekonomických, případně sociálních dopadů vývoje trhu s ropou (resp. poklesu ceny ropy) na ekonomiky těch států v okolí EU, které jsou závislé na vývozu energetických surovin na evropský kontinent. S ohledem na specifické potřeby české zahraniční politiky je důraz kladen zejména klíčové regiony Blízkého východu a severní Afriky (MENA), Ruské federace a Střední Asie. Podrobnější analýza je provedena pro Ruskou federaci a Ázerbájdžán, jakožto hlavní partnery České republiky v dovozu ropy, jejichž (ne)stabilita má současně signifikantní dopady na evropský kontinent. Z časového hlediska projekt sleduje výlučně důsledky poklesu ceny ropy v roce 2020, způsobené dvěma významnými silami: cenovou válkou mezi Ruskem a Saúdskou Arábií na straně nabídky a prudkým globálním ekonomickým poklesem vyvolaným mimo jiné pandemií COVID-19 na straně poptávky.

Program veřejných zakázek v aplikovaném výzkumu a inovacích pro potřeby státní správy BETA2 byl schválen usnesením vlády České republiky č. 278 ze dne 30. 3. 2016 a je zaměřen na podporu aplikovaného výzkumu a inovací pro potřeby orgánů státní správy. Poskytovatelem finančních prostředků je Technologická agentura ČR.

Exekutivní shrnutí

Na jaře roku 2020 došlo v důsledku unikátní kombinace výrazné nadprodukce ropy a poptávkového šoku k největšímu propadu ceny ropy na světových trzích od roku 1991. Efekt tohoto propadu byl dále posílen restriktivními opatřeními zaváděnými v důsledku pandemie COVID-19, která zpomalovala ekonomický růst a brzdila i poptávku po ropě. Studie sleduje pravděpodobné politické, ekonomické, případně sociálních dopady související s tímto vývojem. S ohledem na specifické potřeby ČR se soustředí zejména na klíčové producentské regiony Blízkého východu a severní Afriky (MENA), Ruské federace a Střední Asie. Přitom využívá kombinaci různých teoretických a metodologických přístupů, jakož i metod kvalitativního a kvantitativního výzkumu.

Ukazuje, že v rámci regionu MENA jsou v případě zemí produkujících ropu efekty dle očekávání negativní a makroekonomická nestabilita může mít tendenci se přelévat do nestability politické a sociální. Mezi státy však existují podstatné rozdíly. Dopad poklesu cen ropy se odvíjí od stupně závislosti země na vývozech ropy a dále od toho, jaká část příjmů z ropy připadá státu. Toto studie ilustruje mj. prostřednictvím ceny vnějšího a fiskálního zvratu. Paralelně lze pozorovat silné destabilizační vlivy (Libye, Irák, Alžírsko, Sýrie) i zrychlování odklonu od fosilních paliv (Katar, Omán, Saudská Arábie). Přitom je pravděpodobné, že efekt cenového šoku však bude prodloužen dopady pandemie COVID-19, jakož i prolínáním s nastupujícími trendy v energetickém sektoru i mimo něj. V energetickém sektoru jde zejména o rostoucí důraz na udržitelnost, cíle spojené s dekarbonizací a zintenzivňující se aktivitu EU v této oblasti. Mimo energetický sektor pak o komplex faktorů na vnitrostátní, regionální i širší mezinárodní úrovni, který je pro každý producentský stát jedinečný.

V případě Ruska se prolíná pokles domácí ekonomické aktivity v průběhu ostré fáze epidemie a snížení příjmů z exportu komodit s dlouhodobějším trendem energetické transformace podporované EU. Přestože ruská ekonomika negativní dopady cenového šoku pravděpodobně ustojí, zhoršují se sociální nálady, klesá důvěra v prezidenta a stoupá i riziko růstu napětí v regionech. V zahraniční politice se pak projevují problémy v mocenských kapacitách a lze očekávat rostoucí snahy o udržení a rozšíření strategické hloubky, úsilí o vytěsňování Západu (EU a USA) z postsovětského prostoru, ale i rostoucí aktivitu v Africe a na Blízkém východě. Konfrontace se Západem/NATO je vnímána jako hlavní bezpečnostní výzva. Sekuritizována je i klimaticko-energetická politika EU.

Ázerbájdžán jako země vysoce závislá na příjmech z ropy bude čelit rostoucím výzvám v delším časovém horizontu. Bezprostřední dopady cenového šoku byly zmírněny využitím státního suverénního fondu, v dalším období však ekonomickou stabilitu bude silně ovlivňovat tempo rozvoje sektoru těžby plynu. Ohrožena je sociální stabilita. Situace je (podobně jako při předchozím cenovém šoku v letech 2015–16) využívána vládnoucí elitou k utužení režimu a zjevně ovlivňuje i její postup v otázce Náhorního Karabachu.

Z perspektivy ČR jako čistého odběratele ropy, přináší vývoj nastartovaný cenovým výkyvem jak rizika, tak i některé příležitosti. Vzhledem ke komplexnosti dopadů vzniklé situace je třeba, aby na ni reagovala diferenciovaně, a to nejen ve vztahu k jednotlivým zemím, ale i v širší mezinárodněpolitické perspektivě. S ohledem na specifické potřeby ČR lze formulovat

následující doporučení ve vztahu k EU, producentům ropy v okolí EU a Rusku a Ázerbájdžánu, jako klíčovým dodavatelům ropy pro ČR:

Ve vztahu k EU

- Zaměřit pozornost na výsledky německého předsednictví v Radě EU, realizaci jeho priorit v energetice a možné dopady na vnější energetické vztahy.
- Analyzovat reakci EU na vývoj ohledně snížených nákladů na ropu/fosilní paliva.
- Sledovat vývoj ohledně zvyšující se snahy EU podporovat u zemí vyvážejících ropu proces dekarbonizace jako impuls pro vznik nových příležitostí pro české investice.
- Sledovat diskusi o zavedení uhlíkového cla, včetně dopadů na ČR i na třetí země.

Ve vztahu k producentům ropy v okolí Evropy (zejména státy MENA)

- Sledovat dopady výpadků z příjmů z ropy v producentských státech na jejich makroekonomickou a sociální stabilitu, jakož i reakci formou krátkodobých a dlouhodobých opatření na straně jednotlivých vlád.
- Identifikovat státy, kde může dojít ke zrychlení odklonu závislosti na fosilních palivech (Katar, Omán, Saudská Arábie) a růstu potenciálu, resp. otevřenosti pro investice.
- Monitorovat vývoj ve státech, kde lze očekávat pokračování destabilizačních tendencí (zejména Libye, Irák, Alžírsko, Sýrie) včetně možných dopadů na region i evropský prostor, hledat možnou shodu pro společný postup EU.
- Monitorovat rostoucí vliv a politiku důležitých regionálních a globálních hráčů v této oblasti.

Ve vztahu k Rusku

- Sledovat reakce Kremlu na snížení ratingu prezidenta.
- Sledovat úpravy rozpočtů ruských regionů s ohledem na výpadek příjmů z ropy a vývoj nálad v těchto regionech v souvislosti se změnami meziprovozních transferů.
- Sledovat dopady antidumpingových opatření EU, případné zavedení uhlíkového cla na energetický sektor Ruska a související opatření na straně Ruska.
- Sledovat dopady energetické transformace Německa na jeho vztahy s Ruskem.

Ve vztahu k Ázerbájdžánu

- Analyzovat energetické a politické vztahy Ázerbájdžánu s Tureckem a Íránem (popřípadě i s Turkmenistánem).
- Zjistit, jak západní energetické společnosti mění a budou měnit své investiční aktivity v Ázerbájdžánu s ohledem na energetickou transformaci.
- Analyzovat efektivitu diverzifikace ázerbájdžánské ekonomiky včetně investic do neenergetického sektoru.
- Monitorovat, které společnosti a která ekonomická odvětví ovládají rozdílné klany ázerbájdžánské elity.

Obsah

Úvod.....	8
1. Metodologie.....	11
2. Vývoj trhu s ropou a dopady poklesu ceny ropy na oblast MENA, Rusko a Střední Asii	14
3. Dopady poklesu cen ropy na Rusko.....	25
4. Dopady poklesu cen ropy na Ázerbájdžán.....	35
5. Dopady a příležitosti pro ČR.....	41
Závěr a doporučení pro ČR.....	45
Příloha	59

Objekty v textu

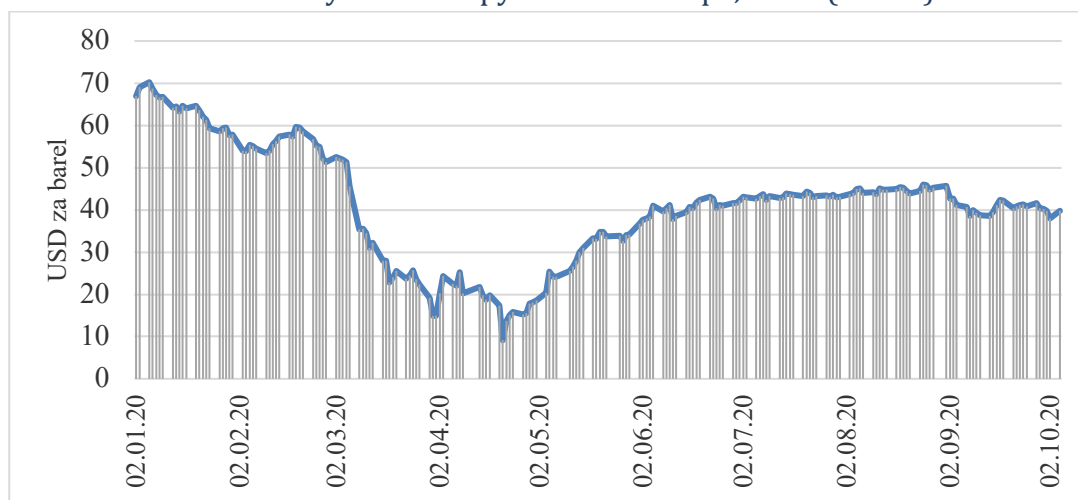
Graf 1: Ceny surové ropy: Brent – Evropa, 2020 (denně)	8
Graf 2: Cena ropy při fiskálním bodu zvratu pro Ruskou federaci.....	27
Tabulka 1: Ceny vnějšího zvratu	21
Tabulka 2: Ceny fiskálního zvratu	21
Box 1: Odlišné dopady poklesu cen ropy na země MENA – příklady	22

Úvod

V jarních měsících roku 2020 došlo k prudkému poklesu ceny ropy na světových trzích, přičemž se jednalo o největší propad od roku 1991 (první válka v Perském zálivu). Cenový šok byl způsoben dvěma podstatnými příčinami: na straně nabídky to byla cenová válka mezi Saúdskou Arábií a Ruskem a na straně poptávky prudký globální ekonomický pokles katalyzovaný krizí v souvislosti s pandemií COVID-19. Kombinace výrazné nadprodukce ropy a poptávkového šoku je přitom unikátní a odlišuje tento případ od předchozích prudkých poklesů cen v posledních desetiletích.

Cenovou válku zahájila v březnu 2020 Saúdská Arábie jako odpověď na ruské odmítnutí snížit produkci ropy, aby ceny ropy zůstaly přiměřené. Tento krok byl ale zřejmě rovněž zaměřen na firmy těžící ropu z břidelic v USA. Saúdská Arábie na jedné straně oznámila odběratelům snížení cen a na straně druhé přistoupila k výraznému zvýšení těžby ropy (s blízkovýchodními spojenci). Během prvních březnových týdnů tak Saúdská Arábie umožnila čtvrtletní cenový pád o 65 %. Americké ceny ropy poklesly o 34 %, surová ropa o 26 % a ropa typu Brent o 24 % (General Authority for Statistics, 2020). Dynamika ceny ropy typu Brent je zachycena v grafu 1. Je z něj zřejmé, že, zatímco na začátku roku 2020 stál barel této ropy 68 USD, na konci dubna jeho cena dosáhla minima 11 USD. Poté stoupala nad 40 USD a následně se stabilizuje na cenách oscilujících pod 40 USD. Cena ropy se tedy od června ustálila, avšak již nedosáhla, ani není předpokládáno, že by mohla dosáhnout, výše 70 USD.

Graf 1: Ceny surové ropy: Brent – Evropa, 2020 (denně)

Zdroj: Federal Reserve Economic Data 2020.

Takto způsobený cenový šok byl dále posílen restriktivními opatřeními zaváděnými mnoha zeměmi v důsledku rozvoje pandemie COVID-19. Jednotlivá opatření zpomalovala ekonomický růst a brzdila i poptávku po ropě. Nedostatek poptávky následně nepříznivě ovlivňoval ekonomický vývoj jak u vývozců ropy, tak u dovozců. Negativní poptávkový šok měl přitom globální i výrazně regionální charakter. Ekonomické problémy ve světě a narušení globálních

produkčních řetězců totiž snížily poptávku po regionálním zboží a službách, většinou právě zejména po ropě a turistice.

S ohledem na charakter trhu s ropou (především volatilitu ceny) a opakovaný výskyt cenových šoků, je problematika makroekonomických dopadů poměrně extenzivně pokryta ekonomickou literaturou a odbornými případovými studiemi. Podobně tomu bylo v souvislosti s cenovými šoky v roce 2020. V obecné (globální) rovině je tak sledována korelace a možný kauzální vztah mezi cenou ropy jako nezávislou proměnnou a vybranými důležitými ekonomickými závislými proměnnými (směnný kurz, inflace, platební bilance, rozpočet, HDP...; srov. např. Xiaoyi 2020; Belyi, ed. 2020; Nyangarika – Mikhaylov – Tang 2018; Lescaroux – Mignon 2008; Jiménez-Rodríguez – Sánchez 2005; Gong, X. – Chen, L. – Lin, B. 2020). Frekventovaným tématem je výzkum dopadů na akciové trhy, kde se v případě cenových šoků ukazuje rovněž poměrně značná volatilita cen akcií a jednotlivých akciových indexů (Basher – Sadorsky 2006; Basher – Haug – Sadorsky 2012; Nazlioglu – Soytas – Gupta 2015; Jiang, Z. – Yoon, S. M. 2020 aj.).

Ekonomické dopady jsou rovněž zkoumány na úrovni národních ekonomik. Existují tedy případové studie zaměřené na jednotlivé státy – vývozce ropy, případně na jednotlivé těžbařské oblasti (Blízký východ, severní Afrika; aktuálně Faheem et al. 2020a,b; Alkhateeb – Mahmood, 2020; Gaies et al. 2020). Obdobně jsou sledovány, přestože v menší míře, dopady na ekonomiky závislé na dovozu ropy (Park – Ratti 2008), včetně roviny EU (Youngs 2020; Arouri – Jouini – Nguyen 2012; Vrontisi et al. 2015). Výzkum je přitom založen na využití kvantitativních metod, hojně se objevuje ekonometrické modelování. V publikacích z roku 2020 lze i přes krátký časový odstup identifikovat pokusy o propojení problematiky cenových šoků s dopady pandemie COVID-19 (McNally 2020; Narayan 2020; Prabheesh – Padhan – Garg 2020; Salisu – Ebuh – Usman 2020), případně reflexi dynamických změn v souvislosti s cíli dekarbonizace (Hafner – Tagliapietra, eds. 2020).

V akademickém diskurzu zaměřeném na oblast mezinárodních vztahů jsou rovněž spojovány pojmy ropa, geopolitika a konflikt/válka. V jednotlivých pracích se objevuje geoekonomický přístup objasňující souvislosti mezi politickou a ekonomickou rovinou (mocenských) vztahů v případě této stěžejní suroviny (Colgan 2010, 2011, 2013; Andersen – Nordvik – Tesei 2017; Blair – Christensen – Rudkin 2020; Lee 2016). Ukazuje se, že volatilita ceny ropy může souviset právě s geopolitickou situací a jejím vývojem, a naopak změny cen ropy mohou mít dopad na vznik geopolitického napětí (Tsui 2011; Selmi – Bouoiyour – Miftah 2020; Le – Nguyen 2019; Bazzi – Blatman 2014). Vybraní autoři navíc přímo zkoumají vazbu ropy na konflikt a válku, nebo souvislosti s terorismem (Van der Ploeg – Rohner 2012; Lee 2016). Zčásti jsou reflektovány už i aktuální turbulence, které spoluutvářejí novou geopolitickou energetickou „mapu“ a zřejmě nepovedou k větší stabilitě (Yergin 2020). I přes relativně malý časový odstup je již jako příklad geopolitických tenzí reflektována právě cenová válka mezi Ruskem a Saúdskou Arábií.

V některých publikacích jsou rovněž analyzovány přímé dopady výkyvů cen ropy na politickou stabilitu států (Matakos – Xefteris 2020; Farid, ed. 2020; Colgan 2010). U producentů

ropy je přitom zdůrazňováno, že tato komodita je ve srovnání s ostatními komoditami jedním z hlavních motorů ekonomiky. Pokles cen má poté přímé negativní, dopady na politickou situaci. To je navíc umocněno skutečností, že v producentských zemích v Africe, Perském zálivu a postsovětském prostoru vládou nedemokratické režimy.

Z hlediska aktuálních potřeb ČR jsou relevantní práce zkoumající dopady změn na evropském ropném a plynovém trhu na ekonomiky producentských zemí, s důrazem na Rusko a Ázerbájdžán. Tyto publikace jednak ukazují, jakým způsobem se vlády přizpůsobují nebo mohou přizpůsobit snižování příjmů z prodeje nerostných surovin a jaké jsou dopady na jejich finance (Connolly 2018; Connolly – Hanson – Bradshaw 2020; Vatansever 2020; Legieć 2020). Dále se zaměřují na energetickou transformaci a její možné dopady, a to jak na energetický sektor, tak i na exportní strategie tradičních dodavatelů (Skalamera, 2020). Autoři zde identifikují možné hrozby, ale i příležitosti, které se těmto producentským zemím nabízejí (Henderson – Mitrova 2020; Makarov 2020; Makarov – Chen – Paltsev 2020; Vidadili et al. 2017). Především se snaží najít oblasti, kde si mohou udržet konkurenční výhodu. Zároveň sledují, jaké nové zdroje mohou být žádané na jejich tradičních trzích (u tradičních odběratelů). S tím souvisí identifikace změn v energetickém odvětví, které musí země exportující energetické zdroje podniknout. Diskutovány jsou i možné dopady na snižování poptávky po ropě a případně i plynu na politickou stabilitu těchto zemí (a to rovněž s důrazem na vnější kontext, zejména ve vztahu k Evropě – srov. Goldthau – Sitter 2020; Hasanov et al. 2020; Aydin – Azhgaliyeva 2019). Důraz na analýzu stability zemí jako Rusko nebo Ázerbájdžán je dán jednak závislostí ekonomik na vývozu energetických surovin, jednak specifickou povahou jejich režimů, jejichž udržitelnost se může odvíjet od ekonomické stability.

1. Metodologie

Identifikace pravděpodobných politických, ekonomických, případně sociálních dopadů v souvislosti s vývojem trhu s ropou (resp. s poklesem ceny ropy) vychází primárně z analýzy vlivu poklesu cen ropy na ekonomiky producentských států. S ohledem na specifické potřeby české zahraniční politiky je důraz kladen zejména klíčové producentské regiony Blízkého východu a severní Afriky (MENA), Ruské federace a Střední Asie. Z časového hlediska budou sledovány výlučně důsledky poklesu ceny ropy v roce 2020, resp. cenové války mezi Ruskem a Saúdskou Arábií na straně nabídky a, mimo jiné, pandemií COVID-19 na straně poptávky.

Analýza bude provedena s vědomím dvou důležitých výzev pro výzkum. Zaprvé efekty dopadů cenového šoku jsou nejen bezprostřední, ale s ohledem na stabilitu ropných ekonomik se mohou projevit rovněž v delší perspektivě. Projev dopadů poté závisí na rezistenci ropných ekonomik, tedy do jaké míry se preventivně připravují (mimo jiné s ohledem na schopnost vytvářet fondy pro stabilizaci ekonomiky v případě krize – srov. Kitous et al. 2016) a zároveň schopnosti rychle reagovat v případě poklesů cen ropy. Zadruhé se jedná o vědomí komplexity, a to nejen z hlediska vlastních dopadů cenových ropných šoků v době ekonomické krize, kdy existuje potenciál významného přeformátování poptávky, a tím ekonomiky odběratelů a následně rovněž producentů. Šoky mohou rovněž urychlovat změny v energetickém sektoru v souvislosti s cíli dekarbonizace. Zohledněn proto musí být širší kontext realizace cílů energetické unie EU i potenciál EU ovlivňovat energetické vztahy jednotlivých členských zemí a nastavovat jejich energetické vztahy se třetími zeměmi (vedle témat energetické bezpečnosti a s ní související zdůrazňované diverzifikace jsou v producentských zemích dodávajících ropu do EU reflektována rovněž témata dekarbonizace a nových technologií, což souvisí s bojem s klimatickými změnami a s opatřeními zaměřenými na přechod od fosilních paliv k čistší energii ve snaze dosáhnout klimaticky neutrální Evropy do roku 2050). Vědomí komplexity ovšem spočívá rovněž v přiznání mocenského a geopolitického kontextu, ve kterém se cenový šok odehrává a který velmi významně ovlivňuje vlastní situaci v producentských státech a stabilitu mezinárodního prostředí.

Za účelem získání plastičtějšího a objektivnějšího obrazu bude proto výzkumná strategie opřena o kombinaci různých teoretických a metodologických přístupů (kombinace ekonomických a mezinárodně vztahových teorií) a dat. V rámci analýzy budou kombinovány metody kvalitativního a kvantitativního výzkumu. Možnost kombinace metod (metodologií) v jedné studii stejného fenoménu je v současném výzkumu nejen připouštěna, ale jsou vnímány i její výhody. Denzin (2012) označuje tento přístup jako „triangulaci“ a identifikuje přitom čtyři typy triangulace: (1) kombinaci různých datových zdrojů; (2) kombinaci výzkumníků z různých vědních oblastí; (3) kombinaci teorií a (4) kombinaci metodologií. Všechny typy triangulace jsou v případě analýzy dopadu poklesu cen ropy v zemích vyvážejících ropu použity. Budou tak zdůrazněny rozdílné aspekty empirické reality, což umožní získat komplexnější pohled na ekonomický, politický, bezpečnostní a sociální kontext v různých rovinách analýzy (vnitrostátní, mezinárodní a globální rovina). Mělo by tím být sníženo riziko, že analýza opomine relevantní prvky výzkumu.

V rámci ekonomické analýzy bude studie sledovat přímé negativní dopady cenového šoku na makroekonomické ukazatele producentů zemí, tj. zejména financování vládních výdajů opřené o příjmy z těžby a exportu, investice, spotřebu domácností, cenovou hladinu (budou využity deduktivní statistické metody, zejména jednoduchá či vícenásobná regresní analýza). Ve studii zároveň budou vysvětleny hlavní ekonomické kanály, které byly v producentech zemích markantně ovlivněny poklesem cen ropy:

- produkce ropy
- inflace
- měnový kurz
- HDP a jeho složky.

Za tímto účelem budou využita data získaná hlavně z OECD, Mezinárodní energetické agentury (IEA) a národních zdrojů jako České národní banky (ČNB); Federálního státního statistického úřadu Ruska, Národního statistického výboru Ázerbájdžánu apod. Toto testování ukazuje hlavní ekonomické kanály, které jsou ovlivněny poklesem cen ropy. V návaznosti na ně pak budou sledovány vládní (fiskální a měnové) reakce na cenový šok z ropy, související růst rozpočtových deficitů a možný nástup/akcelerace recese.

Potenciál vlivu změny ceny ropy na různé makroekonomické indikátory v zemích, které vyvážejí ropu, a v ČR budeme hodnotit s využitím různých regresních modelů. Prostřednictvím regresní analýzy ověříme vztah mezi růstem ceny ropy typu Brent a změnami v HDP a v indexu spotřebitelských cen (CPI). Všechny proměnné budou představovat meziměsíční relativní změny v běžných cenách 10/2019 až 10/2020. Stacionarita makroekonomických proměnných bude testována před vytvořením modelů časových řad.

Použijeme VAR(p) model, který bude definován následujícím způsobem:

$$y_t = \mu + \Phi_1 y_{t-1} + \Phi_2 y_{t-2} + \dots + \Phi_p y_{t-p} + u_t, t = 1, \dots, T,$$

kde p je počet autoregresních zpoždění, $y_t = (y_{1t}, y_{2t}, \dots, y_{nt})$ představuje vektor n časových řad, Φ_i jsou koeficienty matic $(n \times n)$ a u_t je $(n \times 1)$ vektor nepozorovaného bílého šumu s nulovou střední hodnotou a časově neměnnou kovarianční maticí Σ .

VAR model je jedním z neúspěšnějších a nejflexibilnějších modelů pro analýzu vícerozměrných časových řad a rovněž již prokázal, že je využitelný hlavně pro popis dynamického chování ekonomických a finančních časových řad (Wooldridge 2010). Navíc ve VAR modelu je každá proměnná vyjádřena jako funkce svých vlastních zpoždění a zpoždění jako funkce všech ostatních proměnných v systému. Struktura zpoždění všech proměnných ve všech rovnicích je stejná; proto jsou proměnné na pravé straně každé rovnice VAR modelu identické. Protože hodnoty proměnných jsou částečně vysvětleny minulými hodnotami zkoumaných proměnných, VAR modely jsou široce využívány pro předpovídání.

Ekonomické dopady jsou v případě producentů států považovány za hybné síly pro vnitropolitický vývoj a následně pro možné korekce jejich vnitřní, potažmo zahraniční politiky. Toto je zásadní s ohledem na identifikaci možných dopadů na ekonomickou a sociální stabilitu

producentů států. V politické části tak bude na ekonomický rozbor navazovat analýza přímých a nepřímých dopadů poklesu cen ropy na politickou, bezpečnostní a společenskou situaci v zasažených regionech (budou využity kvalitativní analytické metody výzkumu). Výzkum se soustředí na tyto identifikované oblasti:

- východiska a předem dané skutečnosti mající dopad na (ne)stabilitu producentů zemí v případě cenového šoku
- přímé dopady cenových šoků: vztahy mezi ekonomickou a politickou, sociální a bezpečnostní nestabilitou
- nepřímé dopady na bilaterální vazby producentů zemí v klíčových regionech s odběratelskými zeměmi
- hrozby a rizika v rovině politické, ekonomické a bezpečnostní
- hybné síly destabilizace producentů států (mimo cenový šok)
- dopady a příležitosti pro odběratelské státy/ČR.

Budou zdůrazněna specifika vybraných producentů zemí. V mezinárodněpolitické rovině budou zejména akcentovány nepřímé dopady cenového šoku na bilaterální vazby producentů zemí v klíčových regionech s odběratelskými zeměmi v EU i vztahy s EU jako celkem a budou identifikovány příležitosti a rizika/hrozby vyplývající z tohoto vývoje. Předpokladem je, že na státy dovážející ropu má cenový šok kombinovaný dopad, který se projevuje přímo v ekonomické oblasti, ale nepřímo ovlivňuje právě také oblast zahraniční politiky, která musí reagovat na vývoj v producentů zemích.

Podrobnější analýza bude provedena v rámci dvou případových studií zaměřených na Ruskou federaci a Ázerbájdžán. S ohledem na skutečnost, že studie vychází z aplikovaného výzkumu, odvíjí se výběr případů od politických zájmů a ekonomických potřeb (dovozu ropy) ČR. Zároveň tyto případové studie umožňují zachytit signifikantní dopady (ne)stability států v blízkosti EU, které vyvážející ropu, na evropský kontinent. Ukazují i kombinovaný dopad na členské státy EU, který se projevuje přímo opět v ekonomické oblasti, ale potenciálně ovlivňuje i oblast zahraniční politiky.

Takto pojatý výběr, reflektující vedle praktických potřeb ČR i omezený rozsah a časový horizont přípravy předkládané studia, může být ovšem zároveň jedním z limitů výzkumu, neboť zejména v politické části nepodchytí variabilitu možných alternativ vývoje na úrovni států vyvážejících ropu v celém jejím spektru. Zároveň bude limitem pravděpodobně i krátký časový odstup od cenového šoku, jehož dopady sledujeme, který se projeví v omezené dostupnosti některých statistických dat i dalších primárních zdrojů.

2. Vývoj trhu s ropou a dopady poklesu ceny ropy na oblast MENA, Rusko a Střední Asii

V roce 2020 byly dopady cenového šoku, vyvolaného cenovou válkou mezi klíčovými producenty a globálním ekonomickým poklesem, urychlovány pandemií COVID-19, rostoucím tlakem v souvislosti s realizací závazků dekarbonizace a pokračujícím soupeřením o kontrolu zdrojů. Pokles cen ropy proběhl v době velmi omezené schopnosti zemí reagovat na multidimenzionální domácí tlaky vyvolané pandemií COVID-19, kdy bylo zapotřebí více financí na poskytování sociálních služeb, zmírnění zdravotních rizik a zmírnění makroekonomického tlaku způsobeného tentokrát omezováním ekonomik v souvislosti s pandemií.

Země závislé ve svých vývozech a příjmech na jedné komoditě jsou obecně extrémně zranitelné tržní volatilitou ceny této komodity. Mnoho zemí MENA bylo již před současnou krizí takto křehkých a další zhoršení situace jejich zranitelnost ještě prohloubilo. Dle OECD (2020b) mezi zranitelné patřila více než polovina nízkopříjmových zemí a zemí s nižším středním příjmem závislých ve vývozu a příjmech na ropě a plynu. Velmi chabé byly i v řadě metrik rozvoje, včetně ekonomického růstu (Sachs – Warner 1995), v demokratičnosti vlády (Ross 2012) a v předcházení konfliktům (World Bank 2011). Vlády těchto zemí nedokázaly přeměňovat bohatství zdrojů do snížení chudoby a udržitelného růstu. Už před začátkem současné krize byly sociální služby v rozvíjejících se zemích bohatých na ropu často nedostatečné a nezajišťovaly potřeby nejvíce zranitelné populace. Ačkoli vlády měly k dispozici finanční prostředky pro zlepšení svých institucí, soustředily se spíše na další investice do sektoru těžby ropy než na poskytování veřejných statků či kolektivního blahobytu (Hertog 2010). Po nástupu krize se dostaly do situace, kdy nejsou schopny realizovat programy rozvoje infrastruktury, školství, modernizace ekonomiky a hrozí další výpadky v sociálních programech.

Pokud jde o region MENA, očekává se, že dojde meziročně k poklesu HDP čistých vývozců ropy o 6,6 % oproti 1 % u čistých dovozců (Al-Saffar – Van der Beeuren 2020). Existuje tedy riziko neschopnosti nastartovat a restrukturalizovat ekonomiky vzhledem k fiskálním omezením, což by však pouze oddálilo nezbytné změny, včetně energetického sektoru. Podle MMF nemůže žádná země produkující ropu vydělávat s cenou ropného barelu 40 USD (Valori 2020). Situace je komplikována skutečností, že region Blízkého východu a severní Afriky má jednu z nejrychleji rostoucích populací na světě a mnoho zemí vnímá očekávaný růst nezaměstnanosti (zejména mladých) jako významný a potenciálně destabilizující faktor.

Kontext krize způsobené ropným šokem: pandemie COVID-19, dopady závazků dekarbonizace a pokračující soupeření o kontrolu zdrojů

Současná krize se odehrává v širším kontextu strukturálního poklesu trhu s fosilními palivy, který je poháněn závazkem k dekarbonizaci mnoha zemí, stejně jako širšími technologickými změnami, díky nimž se obnovitelné zdroje energie (OZE) stávají preferovanou a tržně obhajitelnou možností energie. Poslední desetiletí se vyznačuje rychlou transformací energetického sektoru ve vyspělých státech, zejména EU. V delším časovém horizontu se s tím producenti ropy musí vyrovnat. Již před krizí totiž bylo zřejmé, že sektor těžby fosilních paliv bude procházet značnou restrukturalizací. Ekonomická a zdravotní krize v roce 2020 toto

částečně potvrdila, když vedla k poklesu poptávky po hlavních palivech (nejen ropě, ale rovněž uhlí a plynu). Nedošlo ovšem k takto razantnímu propadu spotřeby elektřiny a krizi se zcela vyhnuly OZE. Zdá se tedy, že krize má asymetrický dopad na rozvoj energetického sektoru. To potvrzují i reakce soukromého sektoru. Společnost BP se stala prvním z velkých producentů ropy, kteří uznávají tuto novou realitu, a v roce 2020 oznámila plány na snížení produkce ropy a zemního plynu do konce nadcházející dekády o 30 až 40 % a přerozdělení svých aktiv směrem k čisté energii (BP 2020c).

V EU se stávají reálnými výzvami nadvládě fosilních paliv OZE a další zdroje, které se postupně vyrovnaly s technologickými a finančními překážkami. EU energetickou transformaci významně ovlivňuje využitím legislativních a finančních nástrojů a je programově jedním z hybatelů procesu dekarbonizace s velmi ambiciózními cíli. Masivní omezení fosilních paliv bude mít transformační dopad na světový obchod a změni mnoho dodavatelsko-odběratelských řetězců, což se bude týkat zejména významných producentů ropy. Zásadní je ovšem skutečnost, že tato očekávání jsou jednou z příčin udržování nižší ceny ropy, což hrozí i do budoucna. V uvedeném kontextu se mění způsob naplňování energetické bezpečnosti a rovněž bude významně ovlivněna snaha o diverzifikaci. Zatímco v minulosti totiž používali vývozci a dovozci energii jako páku zahraniční politiky, lze očekávat, že ropa (a plyn) jako zdroj většiny emisí, se stanou méně důležitými a aliance založené na fosilních palivech ve světě se s dekarbonizací oslabí. Zavádění OZE a opatření na zvýšení účinnosti může na druhou stranu vést v případě vyspělých ropných ekonomik k efektivnější alokaci kapitálu a mohlo by ekonomikám producentů pomoci při realizaci strategií diverzifikace (IRENA 2019).

I v rámci dekarbonizace bude vnější závislost EU v dalších desetiletích zřejmá, významně však oslabí strategický význam fosilních přírodních zdrojů (včetně ropy) a jejich souvislost s geografii. Zatímco u ropy jsou zásoby vysoce koncentrované v konkrétních částech světa (pět zemí světa představuje více než 60 % celkových zásob ropy), geografická koncentrace OZE je výrazně nižší. Přestože se jedná spíše o střednědobou až dlouhodobou predikci, lze očekávat vznik nových energetických partnerství a nových aliancí s EU.

Určitý podíl budoucích dovozů energie bude nízkouhlíkový. EU bude nadále dovážet biopaliva (dřevo nebo motorovou naftu pocházející z rostlin), půjde však o malou část celkové spotřeby. Jako zajímavější se jeví možnost dovážet elektrickou energii ze zemí, které ji mohou levně vyrábět z OZE, jako je sluneční energie.¹ Podobně se ovšem vytvoří prostor pro zapojení starých partnerů v nových rolích.

Za nejslibnější nízkouhlíkový zdroj energie pro EU je nyní považován vodík (Van de Graaf et al. 2020). Vzniká tak prostor pro současné dodavatele ropy do EU, zejména Norsko a Rusko. Zpočátku by mohli exportovat „modrý“ vodík vyrobený ze zemního plynu, a nakonec by to měl být skutečně „zelený“ vodík vyrobený s využitím „obnovitelné“ elektřiny k rozdělení molekul vody na atomy vodíku a kyslíku. Vyspělí producenti ropy (a zemního plynu) budou mít při výrobě energie konkurenční výhodu. Jejich zdrojová základna je velká, energie je relativně levná na výrobu a mohou využít silné stránky, které sahají od manažerských zkušeností po zavedené dodavatelsko-odběratelské řetězce. S dekarbonizací očekává EU výrazné snížení

¹ S podporou EU kladou členské státy elektrické vedení přes Středozemní moře až k Magrebu.

nákladů, které každoročně vynakládá na dovoz fosilních paliv (EK 2018). Poptávka Evropy po fosilních palivech bude klesat postupně. Co se týče ropy, očekává se, že v roce 2040 by pokles mohl činit 61 % ve srovnání s rokem 2018 (IEA 2019).

Mnoho výzev s dopadem na vnější vztahy přináší Zelená dohoda pro Evropu navržená Evropskou komisí v prosinci 2019 jako balíček opatření. Jedním z návrhů, který nejvíce zajímá vnější partnery, je plán zavedení mechanismu pro uhlíkové vyrovnávání na hranicích EU (uhlíkové clo). Uhlíkové clo, které má být do tří let zavedeno, je v zásadě speciální nová daň z dováženého zboží na základě obsahu uhlíku (jedná se o legislativní prioritu současné Komise). Tím může být vyvolána investiční nejistota ohledně dopadů na vztahy s důležitými partnery. Uhlíkové clo by mělo být podle Evropské komise jedním z nových vlastních zdrojů rozpočtu EU v každoroční výši 5 až 14 miliard EUR, clo by se mělo nejprve vztahovat na elektroenergetiku a energeticky náročné průmyslové sektory (EK 2020a).

Energetika zůstane nadále důležitou součástí spolupráce pro mnohé partnery EU ze sousedství, ale v případě realizace scénáře dekarbonizace již nebude nutně založena na tradičním vztahu závislosti dodavatel-odběratel. EU se chce aktivně podílet na transformaci energetického sektoru i u svých partnerů, zejména chce využívat kombinací nasazení finančních nástrojů a sdílení odborných znalostí. To s sebou nese zvýšený evropský vliv v zemích vyvážejících ropu a vznik nových forem závislosti, tentokrát v opačném směru.

Provádění právního rámce Zelené dohody pro Evropu a její expanze směrem k partnerům posílí vliv EU jako normotvůrce, kdy EU bude pravděpodobně prvním z velkých aktérů, který bude směřovat k dosažení uhlíkové neutrality. To z ní činí zajímavý testovací případ i s ohledem na vnější energetické vztahy. EU se pokouší stanovit pravidla ohledně toho, co je správné a normální a jak to má být prováděno. Kromě toho se OZE vyskytují po celém světě a představují příležitost narušit hegemonii států bohatých na zdroje a „demokratizovat“ tak mezinárodní energetické prostředí (IRENA 2019). Pro ekonomiky producentů ropy představují změny v energetickém sektoru značnou nejistotu. Cesty transformace energetiky a následný prudký pokles poptávky po ropě by vedly k dlouhodobému výpadku příjmů těchto zemí a znamenalo by to kolaps růstu, pokud v úsilí o diverzifikaci ekonomik producentů neuspějí. Ústup od fosilních paliv na globální úrovni může být ovšem pozvolnější, než je očekáváno, a jejich geostrategický význam bude nadále v dalších desetiletích zachován.

Pohled na probíhající násilné konflikty v okolí Evropy a uznání růstu napětí a destabilizace celých regionů v sousedství EU spíše poukazuje na fakt, že snaha o kontrolu nad fosilními zdroji (včetně ropy) a jejich dopravními cestami nadále hraje důležitou roli. V éře dekarbonizace toto nové „soupeření o zdroje“ může ukázat opětovný návrat politiky energií k mapě (Yergin 2020). V tomto kontextu lze nadále vidět ropu jako součást mocenského soupeření a jako nástroj k posílení mocenského vlivu. Ropa a další energetické zdroje hrají důležitou úlohu v čínské iniciativě Belt and Road i v pivotu ruského prezidenta Vladimíra Putina „Look East“. Čína svou závislost na dovážené ropě považuje za strategický problém (dováží 75 % ropy ze zahraničí a je v současnosti největším importérem ropy na světě), protože velká část této ropy prochází Malackou úžinou a do Jihočínského moře. Vedle Číny a Ruska jsou důležitou součástí geopolitické hry o energie USA a země Perského zálivu/OPEC. Yergin (2020) v případě ropy hovoří o velké trojce – USA (tj. největším světovém producentovi ropy v současnosti),

Rusku a Saúdské Arábii. V tomto pohledu cenový šok v roce 2020 může být považován za jeden z hlavních nástrojů soupeření a zároveň za výsledek nastavování rovnováhy mezi těmito aktéry (navíc může čistit trh v momentě, kdy z něj odejdou vysoce nákladoví producenti). Moc v rámci restrukturalizace energetického sektoru se pak přesouvá z dlouholetých ropných gigantů (jako je Rusko a Saúdská Arábie) na inovátory, jako je Čína a potenciálně USA.

Představený kontext bude mít větší dopady spíše ve střednědobém a dlouhodobějším horizontu (zejména co se týká dopadů změn v souvislosti s naplňováním cílů spojených s dekarbonizací). Snaha o kontrolu nad fosilními zdroji, včetně dodavatelských řetězců a kontroly nad dopravními cestami, může mít ovšem efekty v krátkodobém, střednědobém i dlouhodobém horizontu.

Nová politika energií, do níž vstupují hlavní energetičtí hráči, přitom nebude omezena na fosilní paliva. Radikální změny v energetickém sektoru vytvářejí a budou vytvářet staronové impulsy nejen pro růst napětí, ale rovněž prostor pro spolupráci. EU potenciálně svou vedoucí pozici v procesu dekarbonizace získává komparativní výhodu, která již v krátkodobém horizontu posiluje její pozice při transformaci energetického sektoru (liberalizace, efektivita, OZE) partnerských států. Toto se týká zejména států, které mají rozvinuté vztahy s EU a mají s ní navázány i formální vazby (včetně regulace energetických vztahů), pokud se ovšem podaří ze strany EU finančně podpořit tyto změny a pokud tyto státy nebudou dříve ohroženy selháním svých domácích institucí (zejména se jedná o Libyi, Irák a Alžírsko).

Přímé dopady ropného cenového šoku na producentské státy: vztahy mezi ekonomickou a politickou, sociální a bezpečnostní nestabilitou

Makroekonomická nestabilita má tendenci se přelévat do nestability politické a sociální. Daný efekt ovšem nefunguje okamžitě a má diverzifikované dopady na jednotlivé země. Efekt přelévání je závislý na několika ekonomických a mimoekonomických faktorech. Mezi ekonomické faktory patří míra diverzifikace ropných ekonomik, výrobní náklady ropy, vyspělost a bohatství ropných ekonomik a konečně jejich schopnost pokrývat krátkodobé výkyvy pomocí rezervních fondů. Mezi neekonomické faktory patří dlouhodobá politická stabilita, sociální úroveň a bezpečnostní situace.

Ekonomiky států v okolí Evropy produkujících ropu jsou obecně méně diverzifikované, odvětvově závislé ekonomiky, přičemž ropa významně přispívá vládním příjmům. V březnu letošního roku IEA odhadovala, že klíčové země produkující ropu, mohou dokonce zaznamenat pokles čistého příjmu pro rok 2020 o 50 % až 85 % ve srovnání s rokem 2019 (IEA 2020). To by představovalo nejnižší příjem, který tyto země z tohoto sektoru získaly za více než dvě desetiletí, a IEA varovala, že výnosy by mohly dále klesat v závislosti na budoucích pozměněných tržních podmínkách. Zejména rozvojové ekonomiky, jako Alžírsko, Irák, Irán, nebo Libye, jsou ohrožené v případě jejich výpadku (OECD 2020c). Nízká cena vytváří okamžitý tlak nejen na státní finance, ale jsou vytvářeny i inflační tlaky v ekonomice, která je závislá na importech. Toto má přímý dopad v sociální oblasti, kdy rostou životní náklady (zejména sociálně slabších skupin obyvatelstva), a zároveň klesá schopnost státu financovat sociální, vzdělávací a penzijní programy a obecně státní sektor (např. v případě Kuvajtu platy státních zaměstnanců).

Rozsah současného cenového šoku z ropy se v jednotlivých zemích liší v závislosti na stupni diverzifikace jejich ekonomik, vývozní koncentraci, odhadovaných zásobách ropy a rovněž výrobních nákladech. Očekává se, že nízkonákladoví producenti ropy (Saúdská Arábie, Irák, Irán, Rusko) mohou pokračovat v produkci po značnou dobu, i v případě souběhu scénáře nižších cen ropy a realizace nastíněného nízkouhlíkového scénáře. Současná krize pro ropné ekonomiky rozhodně představuje nové pobídky a přináší tlak na plnou realizaci tržního prostředí v těžbě ropy (např. dotace na pohonné hmoty v některých zemích MENA) a diverzifikaci směrem k dalším průmyslovým odvětvím. Přísnější veřejné finance, jako výsledek nutnosti reagovat na pokles cen ropy, omezí u všech států produkujících ropu finanční prostředky dostupné na veřejné služby, ale i plánované projekty infrastruktury.

Byly tak zpochybněny nové, i již částečně proběhlé investice do sektoru těžby ropy. V roce 2020 byl zaregistrován pokles poptávky investorů po projektech fosilních paliv a společnosti začaly regulovat nové projekty a dočasně nebo trvale zastavují vysoce nákladné operace (IEA 2020). Investoři jsou známí svým „útěkem do bezpečí“, snaží se přesunout svá aktiva do bezpečnějších a stabilnějších ekonomik, což v době volatility trhu s ropou pro producenty ropy neplatí. Dopad je ovšem nerovnoměrný, očekává se, že s poklesem investic plánovaných projektů budou nejvíce zasaženy menší, nebo nové producentské země (Petroleum Economist, 2020).

Země mohou překlenovat současnou krizi využitím státních investičních fondů (jedná se zejména o bohaté ropné ekonomiky Perského zálivu jako Saúdská Arábie, Kuvajt, SAE, Bahrajn, Omán a Katar), růstem zadlužení díky nárůstu schodku státních rozpočtů (v realitě na 10 % HDP a více) nebo výjimečně mohou zasažené ekonomiky dočasně zastavit veřejné výdaje (Valori 2020). Toto řešení je ovšem funkční pouze krátkodobě a je udržitelné v případě relativně nízké úrovně veřejného dluhu.

V roce 2020 byly státy vyvážející ropu nuceny skokově korigovat střednědobé ekonomické odhady (korekce růstu HDP, schodku rozpočtu a korekce výdajové stránky) (World Bank 2020a). Nutností oslabovat veřejný sektor, případně přistupovat k privatizaci energetického sektoru, je dále prohlubována mnohostranná ekonomická a sociální křehkost společnosti. Zatímco před krizí byly devizové rezervy a státní rezervní fondy považovány spíše za vysoké, očekává se, že nebudou dostatečné k uspokojení mnohostranných požadavků, kterým nyní čelí země těžící ropu. Ekonomiky některých producentů ropy se navíc plně nezotavily z předchozího cenového kolapsu po roce 2014 (Alžírsko, Irák, Libye). Stabilita závisí rovněž na jiných politických a strukturálních otázkách souvisejících s produkcí ropy: přítomnost zahraniční pracovní síly, kterou lze snadno poslat pryč (Saúdská Arábie); možnost využití jiných forem energie (Maroko) nebo dopad přetrvávání starého sociálního státu na ceně ropy (Alžírsko) (Valori 2020).

Jestliže v krátkodobé perspektivě jsou producenti ropy schopni reagovat s ohledem na hrazení výpadku příjmů, problémem se stává delší období, zejména pokud se země ocitnou ve spirále zadlužení a půjčky se stanou neudržitelné. Státní sektor poté bude redukován a bude docházet k další sociální destabilizaci. Pokud budou s touto situací konfrontovány státy potýkající se s dlouhodobou politickou a bezpečnostní nestabilitou nebo pokud na jejich území probíhají násilné konflikty (Alžírsko, Irák, Libye a Sýrie), nezvládnutí ekonomického zotavení

může vyvolat nebo spíše prohloubit další napětí ve společnosti a eskalovat nepokoje. Rok 2020 naznačuje, že efekt ovšem není okamžitý. Očekávané pokračování další vlny „arabského jara“ z roku 2019 (zasáhla zejména Alžírsko, Libyi, Irák, Irán) se v souvislosti s dopady cenového šoku se v těchto státech nedostavilo.

Destabilizace politické, sociální i bezpečnostní oblasti v producentských státech souvisí s mnoha faktory; cenový šok není jediným, který má zprostředkovaně dopad na sociální situaci obyvatelstva. Může mít spíše kumulativní efekt, který se ovšem ve zhoršení politické a bezpečnostní situace projeví ve střednědobé perspektivě. Krátkodobě lze jako více imanentní faktory vidět nespokojenost s korupcí, povahou politického režimu a s rozdělením moci ve státě. Omezení v rámci boje s pandemií COVID-19 mohou přechodně projevy rostoucího napětí a destabilizace tlumit. Bezpochyby však nezvládnutí sociální situace, zejména v případě neschopnosti udržet výdaje a nenavýšovat nezaměstnanost může být katalyzátorem nestabilit a ropný šok se může se zpožděním ukázat jako bod zlomu fiskální krize a následně sociálních a politických nepokojů (OECD 2020c).

Vybrané země mohou selhat, nebudou vypláceny platy ve veřejném sektoru a sociální služby budou do značné míry omezeny. To může být rozbuškou velké politické nestability, nebo dokonce vojenské krize (Alžírsko, Irák, Irán, Omán). Potenciálně by to umožnilo rozšíření „terorismu“ (a „džihádu“), který může využít ohnisek nových konfliktů. Může se pokusit ovládnout zhroucené státy nebo oblasti opuštěné legitimními vládami. Mohlo by to rovněž podpořit nekontrolovaný rozmach mezinárodní kriminality, která může ze zhroucených států udělat základny pro útok na stále relativně zdravé ekonomiky (a to i evropských zemí).

Dopadů ropné krize na Irák (jehož HDP podle MMF letos poklesne o 12,1 % a který čelí krizové finanční situaci nejen díky nízkým cenám ropy, ale rovněž produkčním kvótám) již aktivně využívá Kurdská regionální vláda k prosazování své agendy a provádění finančního tlaku na iráckou vládu. Kurdistan zejména nechce snižovat produkci ropy, kterou má pod svou kontrolou. Spor má rovněž mezinárodní rozměr, neboť v roce 2017 ruský koncern Rosněft s Kurdskou regionální vládou uzavřel dohodu o spolupráci v oblasti dodavatelského řetězce, infrastruktury, logistiky a obchodování s ropou. Rusko zřejmě chce využít situaci ke zprostředkování dohody umožňující řešení finančních toků mezi Kurdskou regionální vládou a iráckou vládou a posílit vliv v samotném Iráku (viz. dohody o průzkumu a rozvoji ropných a plynárenských polí, dohoda o vývoji iráckého bloku 17 ruským Sroytransgazem, obecně získání kontroly nad energetickým a dopravním koridorem z Íránu přes Irák a do Sýrie). (Watkins 2020). Je rovněž nutné reflektovat potenciál zvýšení regionálního napětí, které by se mohlo stát racionální možností pro některé producentské země (eskalace napětí mezi Íránem a Saúdskou Arábií) (Valori 2020).

Velmi specifickým dopadem cenového šoku, a tím snížených příjmů státních rozpočtů, bezprostředně souvisejícím se sektorem bezpečnosti státu, je omezení výdajů na bezpečnostní složky (vnitřní bezpečnost i ozbrojené síly), a zejména omezení vojenských akvizičních programů. Sledované ekonomiky patří k významným dovozcům zbraňových systémů (s výjimkou Ruska, které je naopak exportérem). Podíl výdajů na obranu vůči HDP, a zejména celkový objem výdajů na obranu je značný (s ohledem na velikost jejich ekonomik) – Saúdská Arábie má v současnosti páté největší výdaje na obranu (SIPRI 2020). Pokles příjmů z ropy

přitom nutí státy přehodnocovat programy nákupů, nakupovat méně a zároveň levněji (což je vede k orientaci na nové partnery).

Možné nepřímé dopady na bilaterální vazby producentských zemí v klíčových regionech s odběratelskými zeměmi

Země MENA čelily v první polovině roku 2020 dvojímu šoku v podobě pandemie COVID-19 a kolapsu cen ropy. Negativní poptávkový šok je stejně tak globální, jakož i regionální. Ekonomické problémy po celém světě a narušení globálních hodnotových řetězců snížily poptávku po zboží a službách tohoto regionu, tedy zejména po ropě a turismu. Jelikož vývoz ropy zaujímá hlavní podíl v celkových exportech těchto zemí, dramatický propad cen ropy vede k jejich nižšímu ekonomickému růstu, vyššímu deficitu státního rozpočtu, a nakonec i k ekonomické recesi. Protože dané země používají pevný měnový kurz, centrální banky čelí problémům s prodejem zahraničních aktiv z devizových rezerv.

Souvislosti poklesu cen ropy pro země MENA, které jsou exportéry ropy, jsou dle očekávání negativní. Mezi zeměmi však existují podstatné rozdíly. Vliv poklesu cen ropy na HDP totiž velice závisí na stupni závislosti země na vývozech ropy a dále na tom, jaká část příjmů z ropy jde státu. Obecně se očekává, že v roce 2020 HDP ekonomiky regionu poklesnou o 5,2 %, deficity běžných účtů platebních bilancí a státních rozpočtů budou 4,8 %, resp. 10,1 % HDP, a též že veřejný dluh v příštích několika letech podstatně vzroste z 45 % HDP v roce 2019 na 58 % HDP v roce 2022 (World Bank, 2020b).

Jedním ze způsobů, jak ilustrovat zranitelnost zemí vyvážejících ropu, je vypočítat tzv. ceny vnějšího a fiskálního zvratu. Jsou to ceny ropy, při kterých mají vlády zemí vyvážejících ropu vyrovnané rozpočty. Tyto ceny se mezi zeměmi podstatně liší a v řadě případů jsou poměrně vysoké (Arezki et al. 2014). Situaci v posledních 5 letech zachycují tabulky 1 a 2.

Tabulka 1: Ceny vnějšího zvratu

	Průměr				Projekce	
	2000–2016	2017	2018	2019	2020	2021
MENA						
Alžírsko	81,4	90,1	101,7	97,3	88,9	105,7
Bahrajn	47,2	70,6	102,5	72,1	78,5	74,3
Írán	41,5	35,9	28,8	29,3	42,9	31,4
Irák	67,4	45,4	53,2	56,7	56,2	61,9
Kuvajt ¹	35,3	43,1	48,6	49,9	53,6	53,8
Libye	54,6	43,5	65,8	57,4	252,0	81,5
Omán	45,5	85,8	78,3	74,5	62,1	56,3
Katar	50,2	45,7	52,0	56,7	41,4	42,0
Saúdská Arábie	57,2	49,9	46,8	51,1	47,6	50,7
Spojené arabské emiráty	52,5	28,7	28,3	26,3	29,7	17,6
Jemen	145,0	...	...	...	...	...
Kavkaz a střední Asie						
Ázerbájdžán	55,1	57,8	73,9	79,1	77,9	91,3
Kazachstán	86,0	82,7	76,0	99,6	91,4	79,6
Turkmenistán	...	62,6	46,0	57,1	51,7	40,7
Uzbekistán	...	...	...	...	...	...

¹ Bod vnějšího zvratu před povinným odvodem 10 % příjmu do Fondu budoucích generací včetně příjmů z investic.

Zdroj: IMF 2020a.

Tabulka 2: Ceny fiskálního zvratu

	Průměr				Projekce	
	2000–2016	2017	2018	2019	2020	2021
MENA						
Alžírsko	102,6	91,4	101,4	106,3	118,2	135,2
Bahrajn	76,0	112,6	118,4	106,3	93,2	83,4
Írán	56,1	64,8	67,8	279,5	521,2	395,3
Irák	82,5	42,3	45,4	52,3	63,6	64,0
Kuvajt ¹	43,7	45,7	53,6	53,0	64,5	65,7
Libye	80,7	108,3	84,4	66,7	414,8	124,4
Omán	65,3	96,9	96,7	92,9	104,5	109,5
Katar	44,3	46,9	48,7	46,6	42,0	38,1
Saúdská Arábie	80,0	83,7	88,6	82,6	78,2	67,9
Spojené arabské emiráty	48,0	62,0	64,1	67,1	75,9	66,5
Jemen	218,0	125,0	...	...	...	...
Kavkaz a střední Asie						
Ázerbájdžán	51,6	60,9	56,5	45,1	63,0	67,4
Kazachstán	...	105,2	37,9	68,4	100,7	87,0
Turkmenistán	...	55,9	60,9	55,1	45,7	49,2
Uzbekistán	...	...	...	...	...	...

¹ Bod fiskálního zvratu před povinným odvodem 10 % příjmu do Fondu budoucích generací včetně příjmů z investic.

Zdroj: IMF 2020a.

Původně se mělo za to, že v roce 2020 bude průměrná cena ropy 41,69 USD (IMF 2020b), a výdaje vlád proto byly nastaveny dle této ceny. Jak je zřejmé z odhadů IMF, zachycených v tabulkách 1 a 2, pro Irák činí bod fiskálního zvratu cena 63,5 USD, pro Kuvajt 64,5 USD, pro Saúdskou Arábii 78,2 USD. V případě Ománu je tato cena 104 USD, 118,2 USD u Alžírsku a 414,8 USD u Libye (IMF, 2020b). Je tedy zřejmé, že ani vedoucí země MENA nejsou bez rizika. V jistotě zůstává pouze Katar, jehož bod fiskálního zvratu je 42 USD za barel, a navíc se snaží o diverzifikaci ekonomiky s cílem snížení závislosti na ropě. Protože se zemím MENA nepodaří snížit vysoké fiskální deficity a nasměrovat příjmy z ropy do veřejných výdajů a do podpory zaměstnanosti, nebudou dlouhodobě přetrvávající a pro tyto země neudržitelně nízké ceny ropy motivovat investory k investování v daném regionu.

V několika zemích vyvážejících ropu přispěl propad cen ropy k prudké depreciaci jejich měn. Zatímco řízené depreciace (které používá většina zemí MENA) mohou pomoci vývozcům v adaptaci, firmám a vládám, jejichž dluh je denominován v dolarech, se zhoršují finanční problémy. V zemích, ve kterých nejsou stabilní očekávání, neřízená depreciace může velmi rychle vést k vysoké inflaci. Obecně je diverzifikace vývozních trhů zemí MENA omezená. Tyto země jsou velmi zranitelné k šokům ve směnných relacích, neboť jejich exportní příjmy jsou volatilní v důsledku specializace na vývoz primárních komodit, a navíc jsou vysoce zaměřeny jen na určité vývozní trhy. Vývozy zemí MENA tvoří hlavně primární produkty, méně komplexní výrobky s vysokou přidanou hodnotou a špičkovou technologií, polotovary a kapitálové statky.

Souhrnně lze tedy konstatovat, že mezi producenty ropy přetrvává mnoho rozdílů, a v jejich důsledkem je značná variabilita možných dopadů cenového šoku. Toto je zřejmé z ilustrativních příkladů v boxu 1.

Box 1: Odlišné dopady poklesu cen ropy na země MENA – příklady

Libye

Libye disponuje relativně vysokými devizovými rezervami na obyvatele, naproti tomu v lidnatějším Alžírsku jsou tyto devizové rezervy velmi nízké. Ekonomiky v obou případech velmi vysoce závisejí na sektoru fosilních paliv (přibližně 30 % sektoru ropy a plynu, vysoká pružnost HDP a vládních příjmů vzhledem k cenám ropy) a dále též na jejich suverénním fondu, který disponuje relativně omezenými prostředky. Proto jsou v případě dlouhého trvání nízkých cen ropy tyto země z ekonomického hlediska velmi zranitelné.*

Írán

Írán má poněkud více diverzifikovanou ekonomiku ve srovnání s ostatními zeměmi tohoto regionu. Ovšem je vysoce závislý na sektoru fosilních paliv (dle OECD 2020b tvoří 30 % HDP, vysoká pružnost vládních příjmů vzhledem k cenám ropy), přičemž prostředky suverénního fondu a devizové rezervy na jednoho obyvatele jsou omezené. To činí zemi zranitelnou šoky na trhu ropy, což bylo patrné při embargu na íránskou ropu.

Saúdská Arábie

Ekonomika Saúdské Arábie, vůdčí země MENA, ve 3. čtvrtletí roku 2020 poklesla meziročně o 4,2 %** ve srovnání s předchozím čtvrtletím, kdy tento pokles byl 7 %, neboť zmírnění opatření v rámci lockdownu nestačilo k podpoře spotřeby po podstatném zvýšení DPH.*** Dle sezónně očištěné čtvrtletní báze rostlo HDP o 1,2 %, oproti poklesu 4,9 % ve druhém čtvrtletí (General Authority for Statistics, 2020). Hlavní výzvou pro zemi je ta skutečnost, že ropa tvoří 87 % celkových vývozu a 46 % jejího HDP.

Index spotřebitelských cen CPI v Saúdské Arábii se dramaticky zvýšil po červenci 2020.¹ Roční míra inflace v Saúdské Arábii vzrostla na 5,8 % v říjnu 2020 z 5,7 % v září, zejména v důsledku vyšších cen potravin a nealkoholických nápojů (13 % vs. 12,6 %), což odráží vliv vyšší sazby DPH, která platí právě od července. Meziměsíčně spotřebitelské ceny vzrostly o 0,1 % po poklesu 0,2 % v předchozím měsíci (General Authority for Statistics 2020).

Kazachstán

Roční míra inflace v Kazachstánu se zvýšila na 7,1 % v říjnu 2020 ze 7 % v předcházejícím měsíci, přičemž poněkud rychleji rostly ceny nepotravinářských produktů (Bureau of National Statistics, 2020). Ceny potravin nepatrně klesly (10,7 % vs. 10,8 %). Měsíční spotřebitelské ceny vzrostly o 0,6 %, přičemž předchozí měsíc tento růst činil 0,3 %. HDP v období leden–září se meziročně snížil o 2,8 % (Bureau of National Statistics 2020).

* Obdobnou situaci lze pozorovat i v Subsaharské Africe. Země jako Nigérie, Angola a menší producenti závisejí přibližně z 20–30 % na sektoru fosilních paliv a vykazují velmi vysokou pružnost HDP (většina zemí) a vládních příjmů (všechny země) k ceně ropy. Jejich suverénní fondy v podstatě neexistují, devizové rezervy na obyvatele jsou velmi nízké. Toto je činí velmi zranitelné v případě dlouhých období nízkých cen ropy.

** Viz graf 1–1 v Příloze 1.

*** Saúdská Arábie se rozhodla zvýšit od července 2020 DPH na 15 % ze sazby 5 %.

Nízká úroveň příjmů z exportu ropy může ovlivnit vztahy a bilaterální vazby producentů zemí s odběratelskými zeměmi zejména v případě neschopnosti se vyrovnat samostatně se stabilizací ekonomiky a státního rozpočtu. V tomto případě se jedná o možné dopady dlouhodobého rázu. Producentům zemí budou nuceny více otevřít své ekonomiky, včetně energetického sektoru, pro investice ze zahraničí, případně budou přímo závislé na zahraničních půjčkách. Mohou rovněž urychlit privatizaci a přímo prodávat podíly v energetickém sektoru kontrolovaného státem. Ve všech těchto případech poroste závislost ekonomik vyvážejících ropu na strategických partnerech vstupujících do odvětví těžby ropy. Tyto skutečnosti bude muset respektovat jejich zahraniční politika. Výzvou bude zejména politika Číny, která má dlouhodobě eminentní zájem na zajištění své energetické bezpečnosti prostřednictvím iniciativy Belt and Road (Zhao et al. 2019); podporuje a realizuje plány na výstavbu infrastruktury (pod svojí kontrolou) a využívá přímé zahraniční investice (Zhao et al.

2020). Írán se může stát stěžejním kamenem nové Hedvábné stezky v energetické oblasti. Může tak dojít k dojit přesměrování vývozu ropy novým odběratelům.

Pro evropský prostor a vztahy se může jako silný „game changer“ ukázat Turecko. Byla jím v regionu Středomoří (a potenciálně v Zakavkazí) rozehrána poměrně hazardní energetická geopolitická hra, která by mohla mít katastrofální dopady (Widdershoven 2020). V kontextu ropy se jedná zejména o aktivity Turecka v Libyi.

3. Dopady poklesu cen ropy na Rusko

Rusko je z ekonomického hlediska závislé na příjmu ze surovinové renty. Renta vzniká rozdílem vnějších a vnitřních cen exportované komodity (Chernyavskiy 2015). Díky ní si Rusko udržuje svůj průmysl, podporuje energeticky náročná odvětví a zajišťuje sociální stabilitu. Z dlouhodobého hlediska vnímá Rusko omezení přístupu na tradiční trhy spolu se sankcemi uvalenými USA, EU a některými dalšími státy v důsledku anexe Krymu jako hrozbu. Zároveň je Doktrínou energetické bezpečnosti Ruska za riziko považována i nedostatečně dynamická reakce Ruska na změny v energetickém sektoru.

Dopady, které pociťuje Rusko v souvislosti s vývojem na světových ropných trzích a krizí COVID-19, jsou tudíž jednak spojené s omezením domácí ekonomické aktivity v průběhu ostré fáze epidemie a jednak se snížením příjmů z exportu komodit. Zároveň pandemie akceleruje již existující trendy, kterým by Rusko stejně muselo čelit (Mitrova et al. 2020a). Jedná se zejména o energetickou transformaci, kterou prosazuje EU a v budoucnu i další velké ekonomiky jako (zřejmě) USA a Čína. Tyto změny již budou pociťovány koncem tohoto desetiletí (Mitrova et al. 2020b). V neposlední řadě politika Ruska je ovlivněna i tím, jak politické vedení země vnímá současnou situaci v energetice a její možný další vývoj.

Vliv poklesu ceny ropy na ruskou ekonomiku

Během poslední dekády se Rusko muselo vypořádat se dvěma prudkými poklesy cen ropy, které ovlivnily ekonomiku; první byl spojen s globální finanční krizí v letech 2008–2009 a druhý proběhl v letech 2014–2015. V průběhu těchto krizí ruská burza a měnový kurz následovaly cenový vývoj ropy. V důsledku cenového šoku na trhu s ropou v jarních měsících roku 2020 se tento scénář pravděpodobně bude opakovat. Ruský rubl znehodnotil na 75 rublů za americký dolar, zatímco na začátku roku stál dolar okolo 60 rublů.²

Lze očekávat, že z ruské ekonomiky nastanou odlivy kapitálu. Ačkoli zvýšení cen v důsledku výkyvu ceny ropy bude nepatrné, znehodnocení domácí měny se projeví v růstu cen dovozu, který tvoří podstatnou část domácího spotřebitelského trhu. Přitom není pravděpodobné přepnutí poptávky po zahraničním zboží na domácí produkci, protože domácnosti budou muset omezit své výdaje z důvodu nejistoty spjaté s COVID-19. Vyšší nejistota ohledně změn cen ropy způsobuje nižší investice a nižší spotřebu dlouhodobých statků (Kilian 2014). Může také vést k růstu zajišťovací poptávky po surové ropě s druhotným dopadem na ekonomickou aktivitu (Anzuini et. al. 2015). Ani akciový trh, ani měnový kurz však dosud nepoklesly tak rapidně jako ceny ropy. Může to být způsobeno mnoha faktory, ale jedním z pravděpodobných vysvětlení je to, že investoři neočekávají tak dlouhé trvání nízkých cen ropy, jako tomu bylo v předchozích krizích. Pokud ovšem ceny ropy zůstanou nízké po delší dobu, může následovat další pokles cen akcií a znehodnocení domácí měny. Ruská ekonomika je totiž vystavena globálním finančním trhům. Přehodnocení možností dalšího vývoje zemí vyvážejících ropu v minulosti přispělo k odlivům kapitálu, ztrátám devizových rezerv, prudké

² Viz graf 2-3 v Příloze 2.

depreciaci místních měn, nárůstu půjček (Credit Default Swap) v řadě těchto zemí, včetně Ruska.

Co se týče predikce vývoje HDP, předchozí výzkumy ukazují, že produkt v některých zemích vyvážejících ropu, včetně Ruska a některých zemí Blízkého východu a Severní Afriky, poklesl o 0,8–2,5 % v roce následujícím po roce, ve kterém klesly ceny ropy v průměru o 10 % (Feldkirchner – Korhonen 2012; Baffes et. al. 2015). Ruský hrubý domácí produkt ve třetím čtvrtletí 2020 poklesl meziročně o 3,6 %, což následovalo po propadu o 8 % v předchozím období.³ Dle centrální banky Ruska činí odhad poklesu HDP v roce 2020 4–5 %^{4,5}. Následně se však předpokládá zotavení ekonomiky a v roce 2021 odhadováno na růst HDP o 3–4 % (Federal State Statistics Service, 2020). Obdobně IMF očekává, že v roce 2020 HDP propadne o 4,1 % a v následujícím roce poroste o 2,8 % (IMF 2020a).

Roční míra inflace v Rusku v říjnu 2020 vzrostla na 4 % z 3,7 % v předchozím měsíci⁶ a to v souladu s očekáváními trhů a současně při splnění deklarovaného inflačního cíle centrální banky. Byla to nejvyšší míra inflace od září 2019, neboť vzrostly náklady nejen na potraviny (4,8 % vs. 4,4 % v září), ale i na nepotravinářské produkty (4,2 % vs. 3,8 %). Míra inflace u služeb zůstala stejná (2,5 %). Meziměsíčně vzrostly spotřebitelské ceny o 0,4 %, zatímco v září poklesly o 0,1 % (Federal State Statistics Service, 2020).

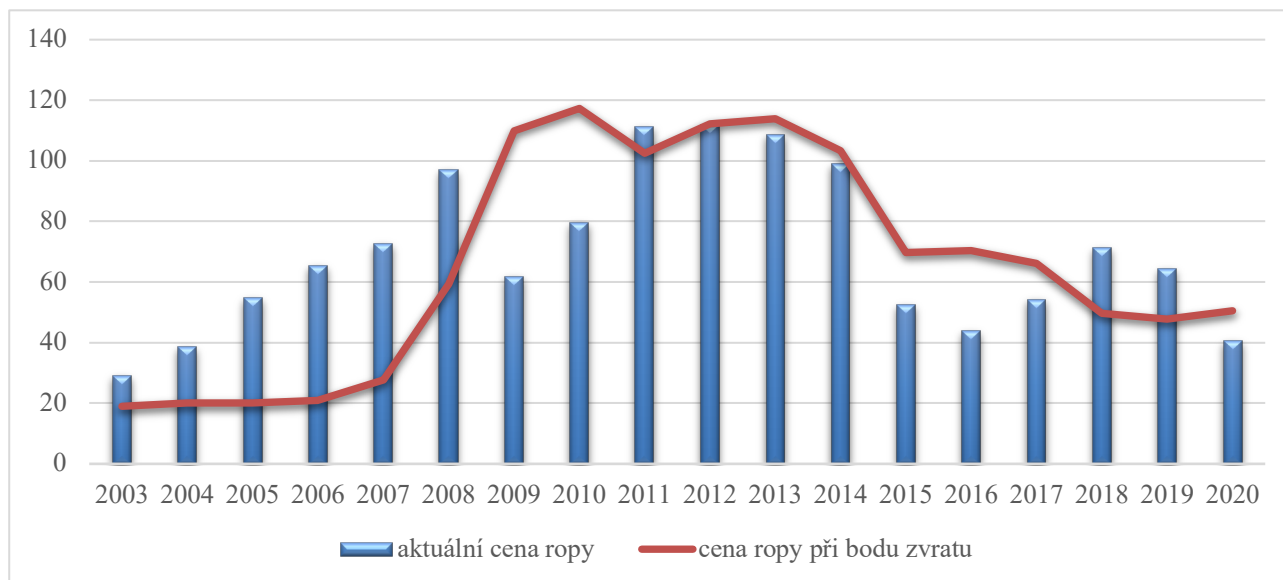
Přestože se ropný trh se ve třetím čtvrtletí 2020 stabilizoval rychleji, než se očekávalo, ztráty v příjmech z ropy v důsledku poklesu její ceny mohou napínat ruský státní rozpočet a mohou si vyžádat snížení vládních výdajů, dokud nezapůsobí fiskální stabilizátory. Toto je patrné z grafu 2. Na druhou stranu je i zřejmé, že, ve srovnání se situací před pěti či šesti roky, si Rusko v současné době může nižší cenu ropy dovolit. Ruské vládní plány na zvýšení výdajů pro rok 2021 budou pokračovat bez ohledu na tuto nízkou cenu. Slabší rubl navíc podpoří ruské vývozy komodit, které se prodávají za USD. Mezinárodní sankce Rusko v posledních letech donutily snížit své zahraniční půjčky, přičemž přísná fiskální politika ořezala domácí výdaje na minimum. Před pěti lety Rusko potřebovalo cenu ropy přes 100 USD za barel, aby mělo vyrovnaný rozpočet. Kombinace výdajových škrtů a růst příjmů z ropy následovala poté, co v roce 2015 pád ceny ropy stlačil cenu ropy k 50 USD za barel. Příjmy z daní z ropy a plynu, které byly nad 42 USD za barel, šly do suverénního Fondu národního bohatství. V souvislosti s tím se podstatně zlepšily vládní finance, avšak životní úroveň v posledních pěti letech v Rusku poklesla.

³ Oproti skutečnosti trhy očekávaly v tomto období jeho 4,5% snížení.

⁴ Viz graf 2-1 v Příloze 2.

⁵ Kromě výkyvu cen ropy pokles růstu v Rusku může být také dán rovněž napětím v rozvahách firem a růstem nesplácených půjček v jejich bankách.

⁶ Viz graf 2-2 v Příloze 2.

Graf 2: Cena ropy při fiskálním bodu zvratu pro Ruskou federaci⁷

Zdroj: Vlastní odhady založené na datech z Nordea Bank/Bloomberg.

Ke zmírnění dopadů nízkých cen ropy, které jsou pod tzv. fiskálním bodem zvratu, mohou být využita aktiva z ruského (státního) suverénního fondu. Obecně pokles cen ropy sníží fiskální tlaky na vysoké energetické dotace a představuje také příležitost k zavedení zdanění paliv, které by bylo motivováno zvýšením ochrany životního prostředí.

Východiska pro politickou stabilitu Ruska a jeho zahraniční politiku po cenovém šoku

Do roku 2021 Rusko vstupuje s vysokými zlatými a devizovými rezervami i Fondem národního blahobytu (Ministry of Finance of the Russian Federation 2020; Bank of Russia 2020), a je tudíž připraveno ustát případné další šoky. Dostatek vlastních přírodních zdrojů i konkurenční výhody v některých vysoce technologických odvětvích (v energetice se především jedná o jádro) může zaprvé dopomoci k přeorientování ekonomiky na vlastní trh spolu se substitucí importu, a za druhé rozšířit export například i o vodík (Makarov 2020; Konoplyanik 2020). Tomu ale brání omezený domácí trh, rozporuplné výsledky v oblasti substituce importu a přetrvávající nejasnosti ohledně poptávky po ruském vodíku (který bude nejspíš produkován za využití jaderné energetiky) i toho, a zda dokáže kompenzovat dopady snížení surovinové renty. Právě kvůli těmto důvodům bude kladen zvýšený důraz na regionální ekonomickou integraci v rámci Eurasie zahrnující nejen Euroasijskou ekonomickou unii, ale i partnerství s dalšími zeměmi, jež mohou poskytnout dostatečně velký trh, finance, které nejsou dostupné

⁷ Poznámka: data pro rok 2020 jsou od října předběžné odhady.

na Západě, technologie i investice. Nicméně během uplynulých šesti let od doby, co byly uvaleny sankce, pokrok v tomto směru nebyl oproti očekávání tak velký.

Problémy v kapacitách (průmyslové kapacity a obyvatelstvo a lidský kapitál), se bude snažit ruská vláda kompenzovat ve zbývajících složkách moci Ruska: geografie, přírodní zdroje, ozbrojené síly, národní morálka a diplomacie. V případě geografie se bude Rusko snažit nadále udržet si a rozšířit svou strategickou hloubku. Bude se jednat o snahu „vytěsnit“ Západ (EU a USA) z postsovětského prostoru, a to i za cenu zvýšení vlivu například Turecka nebo Číny. Ruská diplomacie v tomto směru pracovala během války v Náhorním Karabachu. Rusko bude rovněž rozšiřovat strategickou hloubku i mimo své blízké zahraničí, a sice v Africe a na Blízkém východě. Cílem tohoto angažmá nejsou pouze ekonomické zájmy nebo vyvažování západních zemí ve snaze přimět je ke kompromisu. Jedná se i o rozšíření oné strategické hloubky, kdy konfrontace se Západem, který Rusko vnímá jako hlavní bezpečnostní výzvu, se přesune od ruských hranic dále do periferie.

Význam armády zůstane i nadále vysoký. I přes složitou ekonomickou situaci klade Rusko velký důraz na výdaje na obranu a bezpečnost.⁸ Bude tedy odolné vůči vnějšímu tlaku a bude schopno projektovat svou moc do výše zmíněných regionů. Pokud tuto projekci doplní kvalitní diplomacie, Rusko konvertuje své obranné výdaje do politických výhod a zvýšení vlivu. K tomu ale může dojít na úkor domácí stability.

V případě národní morálky bude zvýšený význam přikládán domácí patriotické propagandě a dojde i k větší kontrole nad zahraničními aktivitami v Rusku, což se může negativně projevit ve vědecké spolupráci se zahraničními partnery v oblastech, které vláda považuje za citlivé. Na druhou stranu lze jasně vysledovat klesající efektivitu státní propagandy.

V otázce přírodních zdrojů se Rusko v prostředí tzv. *trhu kupujícího* snaží zmírnit rostoucí konkurenci mezi dodavateli ropy a plynu, a sice prostřednictvím upevnění multilaterálních režimů (hlavně OPEC+). V rámci nich se bude snažit uzavírat vhodné koalice s ostatními členy.

Vnitropolitická stabilita

Vnitropolitickou stabilitu země především ovlivňují nálady obyvatelstva, vztahy mezi federálním centrem a regiony a situace v samotných regionech. V případě vztahů mezi federálním centrem a regiony klíčovým prvkem sociální a politické stability země jsou mezirozpočtové transfery, kdy finanční prostředky míří z federálního rozpočtu do rozpočtů regionů podle předem daného klíče (Vartapetov 2011; Turovskiy – Dzhavatova 2019). Jejich velmi centralizovaná forma je často kritizována a efektivita zpochybňována (Kolomak – Sumskaya 2020). I přes existující problémy se ale federálnímu centru dařilo alespoň částečně tlumit ekonomické a sociální rozdíly mezi regiony a stimulovat v nich ekonomický růst (Turovskiy – Dzhavatova 2019; Mikhailova 2017).

⁸ Naopak zaostává růst výdajů v sociální sféře (Ekspert 2020).

Snížení příjmů z exportu surovin povede ke snížení těchto transferů, což ostatně předpokládá ministerstvo financí (Электронный бюджет 2020). Kvůli epidemii COVID-19 se řada regionů dostala do problémů se svými rozpočtovými výdaji. Výpadky příjmů regionálních rozpočtů budou kompenzovány Rezervním fondem vlády RF (RIA Novosti 2020). Jedná se však od *ad hoc* opatření, které reaguje na aktuální krizi s cílem vyrovnat regionální rozpočty. Z hlediska příštích několika let, pokud nedojde ke znatelnému zvýšení cen ropy, se mezirozpočtové transfery sníží, a regionální vlády tak zůstávají v nejistotě ohledně svých budoucích příjmů a výdajů.

Na druhou stranu, jak některé studie dokázaly, paradoxním důsledkem snížení příjmů z prodeje uhlovodíků je i snížení nerovnosti mezi regiony: regiony produkující suroviny pro export se posunou na úroveň chudších regionů (Turovskiy – Dzhatvatova 2019).⁹ Tudíž z tohoto hlediska nelze očekávat, že by stabilitu státu ohrozila zvýšená meziregionální diferenciace v důsledku ekonomických problémů tak, jak tomu bylo v 90. letech minulého století.

Znepokojivá je naopak situace v oblasti sociálních nálad, kde se, jak vyplývá z průzkumů sociologického centra Levada, objevuje několik negativních trendů. Jedná se především o ztrátu důvěry Putinovi a o růst protestních nálad (Levinson 2020). Ačkoli se jedná o několikaletou tendenci, ztráta zaměstnaní a nedostatečná materiální a finanční pomoc ze strany státu během epidemie vedly k radikalizaci. Vrchol protestního potenciálu (nikoliv aktivit) byl zaznamenán v květnu. Protestů je ochotna se zúčastnit velmi mobilní skupina obyvatel. Jedná se o studenty a pracující (Levinson 2020). Lze to interpretovat jako reakci na neschopnost prezidenta ochránit lid před dopady COVID-19, zatímco sám iniciuje referendum o změně ústavy tak, aby mohl kandidovat na další volební období.

Prezidenta Putina podporuje především nejvíce konzervativně naladěná skupina obyvatelstva, starší lidé a občané s nižším vzděláním. Ale i mezi nimi podpora klesá, což se týká především lidí, kteří se přidržují patriotických názorů či podporují imperialistickou politiku. Podle této skupiny obyvatelstva není Putin schopen hájit zájmy Ruska a dělá zbytečné ústupky. Sociálními skupinami, které nejvíce podporují Putina, jsou ty, které jsou na to finančně zainteresovány (jejich příjmy závisí na výdajích z rozpočtu), a ty, jež se obávají změny *statu quo* (rovněž viz Gruppa Belanovskogo 2020). Jsou to ovšem skupiny, které nebudou aktivně bránit režim v případě závažné krize (Levinson 2020)¹⁰.

⁹ Je to v první řadě prudký růst cen exportních komodit, který prohlubuje regionální diferenciaci v Rusku.

¹⁰ V posledních dvou letech podle průzkumu centra Levada značně vzrostl počet lidí, kteří si myslí, že země jde špatnou cestou. Tento trend se ovšem objevil už před krizí COVID-19 a propadem cen ropy. Současná epidemie ho pouze mírně zesílila. K říjnu se něco přes 40 % dotázaných domnívalo, že věci jdou špatným směrem. Za předešlou dekádu se tyto hodnoty objevily v období mezi lety 2010 a 2013, které se vyznačovalo masovými protesty, a rovněž během ekonomické krize v roce 2009. Naopak zhruba 50 % obyvatel se domnívá, že se věci v zemi ubírají správným směrem (Levada Centr 2020a). Vysokých hodnot dosahuje společenské očekávání protestů (Levada Centr 2020a). Dle výzkumu se 30 % lidí domnívá, že lze očekávat protesty spojené s ekonomickými požadavky. Přesto jejich počet se za poslední dva roky snížil: dvacetiletý vrchol v hodnotě 41 % byl zaznamenán v červenci 2018. Nicméně kritické hodnoty dosahuje ukazatel, který zaznamenává podíl potenciálních účastníků protestů. Ten je, s výjimkou v roce 1998, nejvyšší za všech 26 let sledování a dosahuje hodnoty 29 %. Přitom k výraznému růstu došlo právě během pandemie.

Co se týče ratingů prezidenta Vladimira Putina, v polovině roku 2020 (tj. během pandemie) se mu podařilo zastavit několikaletý klesající trend. Nyní jeho činnost schvaluje kolem 68 % dotázaných. Premiérovi Michailu Mišustinovi se podařilo zachovat relativně vysokou úroveň podpory: jeho činnost schvaluje kolem 58 % lidí a během epidemie lze vidět rostoucí trend. Nicméně zároveň i roste počet těch, kteří jeho politiku neschvalují: 38 % v září oproti 27 % v červenci. Mišustinův rating ale zůstává mnohem vyšší, než byl rating jeho předchůdce Dmitrije Medveděva.¹¹

Kromě schvalování činnosti vrcholových politiků měří centrum Levada i důvěru v politické osobnosti (Levada Centr 2020c). Oproti předešlé metodě respondenti samostatně uvádějí jména politiků, kterým nejvíce důvěřují. V tomto ohledu ztráta důvěry v Putina je ještě více evidentní. V říjnu mu důvěřovalo 34 % lidí. Pro srovnání na konci roku 2017 mu důvěřovalo 59 %. Podporu ztrácí i mezi skupinami voličů, o které se tradičně opíral. Přesto se mu v létě podařilo přelomit klesající trend a důvěra stoupla o téměř deset procentních bodů. Na druhém a třetím místě jsou Michail Mišustin (13 %) a Vladimir Žirinovskij (12 %). Důvěra v opozičníka Alexeje Navalného dosahuje 4 %, což je stejná hodnota jako u předsedy komunistické strany Gennadije Zjuganova.

Zajímavou tendenci lze oproti tomu vysledovat v případě gubernátorů (Levada Centr 2020b). Za posledních tři roky se počet těch, kteří schvalují jejich činnost, výrazně zvýšil a téměř dosahuje ratingu prezidenta. Oproti situaci s Putinem se ale jedná o stoupající trend, který zastavila až pandemie. Z toho plyne, že místním hlavám regionů lidé začínali věřit více než Putinovi. Do té doby byl jejich rating výrazně nižší a spíše následoval rating prezidenta. Jak ukázal případ někdejšího gubernátora Chabarovského kraje Sergeje Furgala, tato nová situace může představovat problém pro federální centrum. Nicméně neschopnost v řadě regionů adekvátně reagovat na krizi COVID-19 růst jejich popularity zastavila.

Protesty, které v Rusku v posledních letech probíhaly, měly většinou lokální charakter a týkaly se především místních problémů. Přesto kritika poměrně záhy směřovala přímo na Kreml. Tyto protesty nenabývaly celonárodního charakteru, aby sjednotily společnost. Přesto dochází k růstu celonárodní politické nespokojenosti (Baryšnikov 2020). V případě politických protestů nejsou vyslovovány konkrétní požadavky. Demonstruje se většinou pouze proti nějakému jevu, např. korupci. Nedošlo k vytvoření organizovaných zájmových skupin. I přes klesající ratingy Putina se neobjevil žádný opoziční vůdce, který by získal podporu u lidových mas. Alexej Navalnyj, který je západními médii označován jako předák ruské opozice, má důvěru pouze u 4 % obyvatelstva. Během předešlého vrcholu protestních nálad, kdy byl rating Putina na dnešní úrovni, Navalnyj dokázal v opozičně naladěné Moskvě získat pouze 27 % hlasů. Sám navíc často opozici namísto spojování naopak rozděluje.

Vzhledem k relativně dobrému vnímání gubernátorů veřejností a případu S. Furgala, může opozice vůči federálnímu centru vzniknout právě v regionech.¹² Reakce zástupců

¹¹ V případě Medveděva byl negativní rating až dvakrát vyšší než pozitivní (Levada Centr 2020b).

¹² Na druhou stranu podzimní vlna COVID-19 ukázala, že v řadě regionů místní vlády nebyly schopny zvládnout pandemickou situaci, což se musí projevit v ratingu gubernátorů. Je proto pravděpodobné, že poklesne podpora jak federální, tak i regionální vlády. Přestože v Rusku zatím nedošlo k rozsáhlým protivládním demonstracím, jaké

federálního centra v případě S. Furgala se ukázala být neefektivní a vedoucí k destabilizaci situace. Je otázkou, jak se nízké ceny ropy projeví na této dynamice. Je pravděpodobné, že snížení mezirozpočtových transferů povede k soupeření mezi regiony o přízeň federálního centra. Tím se sníží nezávislost regionálních elit a nivelizují snahy obyvatelstva regionů „potrestat“ vládnoucí stranu Jednotné Rusko, a tím i Kreml, prostřednictvím hlasování pro opoziční kandidáty. Další možností, jak neutralizovat hrozbu vzpurných regionů, je zrušení přímých voleb gubernátorů. Jak ale opět ukazuje příklad S. Furgala, může to mít za důsledek dlouhotrvající protesty. Navíc bude složité pro tento krok nalézt záminku.

Problémy, kterým čelí Jednotné Rusko v regionech, se ještě zостří v roce 2021, kdy se budou konat volby do Státní dumy. Strana je velmi zdiskreditována a činnost jejího předsedy Dmitrije Medveděva nepodporuje přes 60 % obyvatel. Pro zachování ústavní většiny se proto bude nejspíše nutné uchýlit k podvodům. Jak demonstruje příklad sousedního Běloruska, za této situace mohou vypuknout rozsáhlé, a především dlouhotrvající protesty.

Je ovšem otázka, nakolik jsou tyto protesty schopny destabilizovat režim. Jak ukazují příklady z Běloruska, Venezuely, ale i Francie, režim, který si zachová vnitřní disciplínu, je schopen se adaptovat a přečkat období protestů. Dalším důležitým datem je rok 2024, kdy se budou konat prezidentské volby. Pokud se jich bude účastnit stávající prezident Putin, aniž by si opětovně získal podporu u značné části obyvatelstva, budou hrozit protesty. V případě, že se Putin rozhodne odejít z vrcholné politiky, například zaujme senátorské křeslo, může hrozit zmiňovaná ztráta disciplíny vládnoucích elit. Na druhou stranu i protestní nálady budou nejspíše menší.

Zahraniční politika

Z ekonomického hlediska bude v případě snížení příjmů z exportu prioritou zachování sociální stability, a to na úkor investic. Může proto být problematické udržet současnou průmyslovou základnu a dále ji rozvíjet. To se obzvláště týká energeticky intenzivních odvětví i alternativních zdrojů energetiky. Vzhledem k tomu, že se v EU debatuje o uvalení cel na obchodní partnery, kteří nesnižují svou uhlíkovou stopu, a uvalení odvetných cel na Rusko kvůli údajnému dumpingu (EK 2020b), ruská ekonomika a rozpočtové příjmy mohou dostat další šok. Zároveň finance vyčleňované na udržování sociální stability nejsou investicemi do lidského kapitálu.

S nízkým tempem ekonomického růstu se Rusko potýká již delší dobu. To se však příliš neprojevilo na zahraničněpolitické aktivitě země. Tato aktivita se naopak znatelně zvýšila, což jasně ilustruje vojenská operace v Sýrii, hlubší pronikání do Afriky, kde v minulosti Rusko příliš aktivně nepůsobilo, či poslední vojenské angažmá v Náhorním Karabachu. Byla by ovšem chyba tvrdit, že dynamika HDP či ropného trhu nemá žádný dopad na ruskou zahraniční politiku.

Z hlediska nedávné ruské historie a současného politického myšlení lze v oblasti zahraniční politiky identifikovat dvě krajní reakce na ekonomické problémy. Za první extrém lze označit razantní snížení zahraničněpolitické aktivity ve snaze řešit domácí problémy. Druhý

probíhají v řadě zemí EU, míra frustrace kvůli dopadům pandemie COVID-19 je velmi vysoká (Baryšnikov 2020; Levinson 2020).

extrém představuje naopak zvýšení aktivity za hranicemi s nadějí, že zahraničněpolitické úspěchy zvýší legitimitu režimu. Ačkoli oba tyto politické směry jsou aktivně zastoupeny v ruském diskurzu, je nepravděpodobné, že dojde k přijetí některé z těchto politik.

I v případě snížení zahraničněpolitické aktivity je totiž nepravděpodobné, že by se snížil tlak na Rusko. V expertní komunitě panují pochybnosti, že finance, které by například nešly na obranu, by byly vhodně využité doma na jiné cíle. Staré vnitropolitické problémy by zůstaly a nové zahraničněpolitické problémy by se naopak objevily. Zároveň je ovšem mnohým jasné, že přesprávil aktivní zahraniční politika, která není opřena o silnou ekonomiku, může vést Rusko k přepínání (Lukyanov – Miller 2017). Riziko uvíznout ve složitých regionálních konfliktech je velké, zatímco potenciální zisky vágní.

Vztahy s importéry s ohledem na trendy na energetických trzích

Vedení Ruska si je vědomo výzev a rizik, kterým čelí energetický sektor země a tím pádem i ruská ekonomika. Z ruské doktríny energetické bezpečnosti vyplývá, že tyto výzvy a hrozby mohou mít negativní dopady na národní bezpečnost a vnitřní stabilitu země (v první řadě na sociální stabilitu), ale i na mezinárodní vztahy (Указ Президента Российской Федерации 2019). Přesněji řečeno, vývoj mezinárodních vztahů má dopad na to, jak se tyto výzvy a hrozby projevují. Podle vedení země tyto výzvy a hrozby mají nejen objektivní (viz přirozený vývoj energetického sektoru i klimatická politika zaměřená na boj proti globálnímu oteplování), ale i subjektivní charakter.¹³ Doktrína fakticky obviňuje EU, že cílem Zelené dohody není pouze boj proti globálnímu oteplování, ale omezení přítomnosti Ruska na evropských energetických trzích, a tím pádem i poškození ruské energetické bezpečnosti. Klimaticko-energetická politika EU destabilizuje Rusko a děje se to záměrně. Další kritika směřuje na omezující opatření (především sankce) proti ruskému energetickému sektoru.

Zároveň ale Rusko nepočítá s tím, že je možné se zcela zbavit závislosti na ropě a plynu. Dokonce znějí varování před nedostatečnými investicemi do ropného odvětví v důsledku pandemie COVID-19 a přemrštěných očekávání vkládaných do energetického tranzitu (Mitrova et al. 2020b; Putin 2020). To může v budoucnu vést ke skokovému zvýšení cen. Rusko proto vyzývá k depolitizaci tématu a nalezení rovnováhy mezi ekologií¹⁴ a ekonomickými zájmy. Cíle EU tak vedení Ruska vnímá jako nerealizovatelné. Tento názor se dokládá například tím, že kromě ropy dochází i k „diskriminaci“ zemního plynu i jaderné energetiky. Jedná se tudíž o snahu některých zemí zvýšit konkurenceschopnost vlastních průmyslových odvětví na úkor jiných států.

Energetická doktrína jasně říká, že se Rusko proti této politice bude aktivně bránit. Tato obrana bude probíhat v první řadě prostřednictvím mezinárodně-právních instrumentů: Světové obchodní organizace (WTO), Evropského soudního dvora či arbitráží. V rámci těchto institutů se bude Rusko snažit dokázat, že evropská politika má diskriminační povahu. Charakteristickým případem byla ruská stížnost u WTO z roku 2014 proti třetímu

¹³ Za subjektivní lze označit rizika spojená se snahou odběratelů (implicitně se myslí odběratelé v EU) provádět energetickou a klimatickou politiku s cílem omezit zájmy dodavatelů (tj. Ruska).

¹⁴ V Rusku se ochrana klimatu před globálním oteplováním často zaměřuje s ekologií.

energetickému balíčku. Jedná se o civilizované řešení sporu, které dopomáhá k depolitizaci tématu, což v současně napjatých vztazích velmi důležité.

Další odpovědí bude úsilí přeorientovat se na jiné trhy, kde nebudou tolik přísná klimatická pravidla. Problémem ovšem je, že klimatické cíle si stanoví i Čína a stávající vítěz amerických prezidentských voleb Joe Biden. Je ale možné, že v těchto zemích nebudou regulatorní opatření natolik přísná jako v EU a bude kladen nižší důraz na přechod na OZE se zapojením technologií Carbon Capture and Storage (CCS, zachytávání a ukládání oxidu uhličitého) pro tradiční energetické nosiče.

Kromě toho, že Rusko vnímá evropskou energetickou transformaci jako pokus o omezení svých ekonomických zájmů, je otázkou, nakolik je EU schopna a ochotna čelit americkým sekundárním sankcím proti ruskému energetickému průmyslu. V první řadě se jedná o dokončení plynovodu Nord Stream 2. Za těchto okolností proto nelze vyloučit zhoršení bilaterálních vztahů mezi Ruskem a jeho tradičním evropským partnerem, Německem, obzvláště pokud budou součástí příští vládní koalice Zelení. Pokud například Paříž (případně jiný významný evropský stát či koalice států) nenahradí Berlín coby spojovací prvek mezi Západem a Ruskem, dojde k dalšímu zhoršení vzájemných vztahů mezi Západem a Ruskem. Přitom právě energetika je v Rusku tradičně, ještě z dob studené války, vnímána jako spojující prvek s evropskými zeměmi. Otázka dostavby a zprovoznění plynovodu Nord Stream 2 bude tedy jistým způsobem „stress testem“ budoucnosti vztahů s Ruskem.

Vztahy s producenty ropy

Pokud je o vztahy s producenty ropy, bude na jedné straně pokračovat ostrá konkurence mezi tradičními dodavateli, na druhou stranu z trhu odejdou hráči, jejichž projekty jsou při nízké ceně ropy nevýhodné. Během předchozích cenových válek z minulých let, za nimiž stála Saúdská Arábie a které byly doprovázeny politickou konfrontací o Sýrii, se v Rusku začalo otevřeně spekulovat, zda by nebylo vhodné destabilizovat arabské monarchie v Perském zálivu, a potrestat je tak za jejich politiku. Nicméně k tomuto radikálnímu scénáři nedošlo a Rusko naopak zvolilo cestu multilaterální spolupráce s nezápadními zeměmi, jejíž význam stoupl v důsledku prohlubování konfliktu se Západem. To ostatně odpovídá politickým zájmům Ruska nastavit bilaterální vztahy s blízkovýchodními zeměmi tak, aby na pozadí četných regionálních konfliktů mělo dobré nebo velmi dobré vztahy se všemi jejich účastníky.

Ruskem je tudíž kladen větší důraz na vytváření či podporu multilaterálních energetických režimů, kterých se neúčastní západní země nebo v nich nehrají důležitou roli. Prezident Putin (2020) ve svém projevu na letošním zasedání Valdajského klubu zmínil nové nezápadní politické struktury, jež prokazují svou vysokou efektivitu pro řešení společných problémů (na rozdíl od činnosti západních zemí). Kromě Šanghajské organizace pro spolupráci či astaninského formátu pro řešení konfliktu v Sýrii zmínil i uskupení OPEC+, které dokázalo stabilizovat ropné trhy, byť, jak připustil, nalezení shody mezi exportéry nebylo jednoduché.

I přes jarní cenovou válku exportéři ropy nakonec dospěli k závěru, že spolupráce je nejen výhodná, ale i možná (resp. prakticky realizovatelná). Rusko se bude snažit dále ovlivňovat rozhodování v tomto uskupení a bude soupeřit o vliv se Saúdskou Arábií. Zda toto

soupeření bude doprovázeno i cenovými válkami, jakých jsme byli svědky, bude záležet na tom, jak efektivně budou Rijád i Moskva vytvářet koalice s ostatními exportéry. Vliv Ruska na politiku OPEC tak vzroste, ale připraví se tím o pozici „černého pasažéra“, kdy v minulosti nebylo vázáno žádnými kvótami.

Pokud EU považuje alternativní zdroje energie (zejména OZE) za účinné a má zájem na jejich ovlivňování, měla by zvážit aktivnější spolupráci. Zde může projevit své vůdčí pozice i ambice v oblasti alternativních zdrojů energie i energetické účinnosti. Vzhledem k energetické transformaci, která probíhá na Západě (v EU a popřípadě USA), může v tomto ohledu sehrát důležitou roli Mezinárodní energetické fórum (International Energy Forum, IEF), které zahrnuje jak hlavní producenty nerostných surovin, tak i jejich hlavní spotřebitele. Ostatně jak importéři, tak i exportéři mají společný zájem na tom, aby ceny ropy byly stabilní.

4. Dopady poklesu cen ropy na Ázerbájdžán

Ázerbájdžán patří mezi země, které jsou na vývozu ropy závislé nejvíce. Podíl této suroviny na celkovém vývozu dosahuje až 80 %.¹⁵ Export ropy a plynu odpovídá zhruba třetině HDP země. Příjmy státního rozpočtu z téměř 60 % pocházejí z ropného a plynového sektoru. Diversifikace ekonomiky je minimální. V minulých letech měl Ázerbájdžán prospěch z vysokých cen ropy a zvýšené produkce plynu, přičemž neropný sektor a sektor založený na plynu rovněž rostly. Slabinou ovšem bylo, že se k rozvoji neropných sektorů sloužily příjmy z ropy, podíl ropy ve vývozech zůstal velmi vysoký a vládnutí a ekonomické instituce nedosahovaly dostatečného stupně rozvoje. K silným stránkám země naopak patřil objem Státního ropného fondu Ázerbájdžánu (suverénního fondu), hojné zásoby plynu v Kaspickém moři a růst vývozů do Turecka a Evropy obecně (Ázerbájdžán slouží rovněž jako prostředník mezi Čínou a Evropou).

Ropný sektor a příjmy z něj domácí ekonomiku výrazně ovlivňují, a to prostřednictvím fiskálního sektoru, neboť významný podíl fiskálních příjmů tvoří transfery ze suverénního fondu a dále daně z ropného sektoru. Ropným sektorem jsou nepřímo financována dokonce i vedoucí průmyslová neropná odvětví jako služby, výstavba a doprava. Velká část soukromého sektoru současně závisí na státních zakázkách z veřejných investic. Přitom paradoxně některé veřejné statky, např. zdravotní péče či vzdělávání, zůstávají i přes velké příjmy z prodeje ropy na nižší úrovni srovnatelné s okolními státy, které obdobné přírodní bohatství nemají.

Vliv poklesu ceny ropy na ekonomiku Ázerbájdžánu

V roce 2020 Ázerbájdžán prošel nejen nemocí COVID-19 a poklesem cen ropy, ale rovněž válkou (na kterou se připravoval). Tento nepříznivý vývoj měl dle očekávání negativní dopad na domácí ekonomiku. Mezi lednem a říjnem 2020 poklesl HDP o 3,8 % ve srovnání se stejným obdobím roku 2019. Odhady celkového poklesu za rok 2020 se pohybovaly v rozmezí od 1,7 % (The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan 2020) do 4 % (IMF 2020a).¹⁶ Pro srovnání byl růst HDP v roce 2019 na hodnotě 2,2 %, v roce 2021 by mělo dojít k 2% růstu HDP (ibid.).

Celosvětová epidemiologická opatření v roce 2020 omezila ázerbajdžánské ekonomické aktivity oslabením poptávky na energetickém trhu. Mezi lednem a říjnem znatelně vzrostl deficit státního rozpočtu, a to o 12,3 % ve srovnání se stejným obdobím předchozího roku. Oproti předchozí ropné krizi v letech 2015–2016 nedošlo k žádné devalvaci¹⁷ a kurz zůstal na úrovni 1,70 manatů za dolar (Central Bank of the Republic of Azerbaijan 2020).¹⁸ Díky udržení stabilního kurzu s využitím zdrojů suverénního fondu se podařilo udržet inflaci na hodnotách pod 3 % (IMF 2020b).¹⁹

¹⁵ Na druhém místě je zemní plyn (zhruba 7 %).

¹⁶ Viz též graf 3-1 v Příloze 3.

¹⁷ V březnu 2015 došlo ke skokové devalvaci, kdy se kurz propadl z 0,89 manatů za dolar na 1,05 manatů. Později v lednu 2016 se kurz opět propadl až na 1,63 manatů.

¹⁸ Jako mnoho vývozců ropy, Ázerbájdžán používá řízený měnový kurz vázaný k americkému dolaru. Jelikož ropa se na mezinárodním trhu obchoduje převážně v dolarech, tento kurzový režim přináší některé výhody v podobě „dovozu“ relativně stabilní monetární politiky.

¹⁹ Viz též graf 3-2 v Příloze 3.

Deficit státního rozpočtu bude podle odhadů na konci roku 2020 dosahovat 3,368 miliardy manatů (1,98 mld. USD). Celkově je však fiskální deficit o 0,8 % HDP příznivější než u většiny zemí MENA. Ázerbájdžán tedy není v kritické situaci. Deficit rozpočtu byl z velké části financován transfery ze suverénního fondu. Došlo ovšem i k růstu poměru státního dluhu k HDP (což bylo způsobeno hlavně poklesem ekonomiky). Na konci třetího čtvrtletí dosahoval dluh 23 % HDP, zatímco na konci roku to bylo něco přes 17 % HDP.

Situace se samotným suverénním fondem je i přes nízké ceny ropy stabilní. Mezi lednem a říjnem fond ze svých rezerv prodal 6,2 mld. USD, z toho 2,6 mld. USD připadlo na období mezi březnem a dubnem. Růst cen zlata, které fond kupoval od začátku roku 2020, k začátku posledního čtvrtletí 2020 téměř kompenzoval propad příjmů z prodeje ropy a plynu. Podle posledních dostupných dat byla aktiva fondu v říjnu 2020 na úrovni 43,223 mld. USD²⁰ (SOFAZ 2020). Nehledě na konflikt v Náhorním Karabachu poptávka po zahraniční měně zůstala stabilní (Sputnik Azerbaijani 2020c).

Nepříznivý vývoj HDP a růst nezaměstnanosti budou dále ovlivňovat nejvíce zasažené sektory, zejména turistika, která se v Ázerbájdžánu v posledních letech poměrně rychle rozvíjela. Země se totiž snažila snižovat závislost na ropě, a proto podporovala rozvoj neropných odvětví. Firmy v neropném sektoru dostávaly podporu z příjmů z ropy, avšak vysoké využití úvěru a podstatné snížení příjmů a ziskovosti firem v roce 2020 představují nyní vyšší střednědobé riziko jejich insolvence. Pomalá relokační pracovní síly z nejvíce zasažených sektorů a omezená schopnost práce z domova povedou v zemi k vyšší nezaměstnanosti po několika dalších letech.

Rozpočty na roky 2020 a 2021 předpokládají ceny ropy na úrovni 35 USD za barel. Jedná se o konzervativní odhady a ceny mohou být vyšší, což umožní doplnit prostředky suverénního fondu a použít je například pro snížení státního dluhu. I v roce 2021 bude ale trh spojený s energiemi čelit velké nerovnováze mezi nabídkou a poptávkou, jakož i změně struktury obchodu. Lockdowny spjaté s pandemií, poklesy cen ropy a válka povedou k vyšším fiskálním deficitům, což v zemi zvýší potřebu jejich profinancování. Je třeba sanovat ztracená pracovní místa, oživit ekonomiku po prudkých poklesech cen ropy a najít i jiné zdroje pro zvýšení vládních příjmů v roce 2021.

Problematická je i situace v zahraničním obchodu, který kvůli poklesu cen ropy v prvních deseti měsících roku 2020 klesl o 28,2 % ve srovnání se stejným obdobím předchozího roku (State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan 2020). Nadále si však země zachovává pozitivní saldo obchodní bilance (10 miliard dolarů exportu oproti 7,8 miliardy dolarů importu). Během prvního pololetí roku 2020 došlo i ke znatelnému růstu odlivu kapitálu, a sice o 32,1 % a dosáhl 1,844 mld. USD (Mamedov 2020).

Kapitálové investice se za prvních deset měsíců snížily o 2,1 % ve srovnání se stejným obdobím předešlého roku. Zde je ale vidět kontrast mezi surovinovým a nesurovinovým sektorem ekonomiky. Zatímco kapitálové investice do neuhlovodíkového sektoru klesly o 9,9 %, investice do ropného a plynového sektoru se naopak zvýšily o 11,7 % (State Statistical

²⁰ Pro srovnání na konec roku 2019 byla aktiva na úrovni 43,3 miliardy dolarů, což byl rekord za posledních 10 let.

Committee of the Republic of Azerbaijan 2020). Je to v první řadě spojené s plánovaným rozvojem ropného a plynového naleziště ACG, kdy na jaře došlo k začátku stavby platformy Azeri Central East. Svědčí to ale i o optimistickém očekávání vývoje ázerbájdžánského plynového průmyslu. V srpnu 2020 společnost BP oznámila, že nehodlá snižovat své investice v Ázerbájdžánu nehledě na své globální plány na diverzifikaci svého portfolia ve prospěch OZE (BP 2020b). Na druhou stranu, a to je zásadní, pokles investic do neuhlovodíkového sektoru představuje problém pro diverzifikaci ekonomiky, která investice potřebuje.

Východiska pro politickou stabilitu Ázerbájdžánu a jeho zahraniční politiku po cenovém šoku

V delším časovém horizontu se situace bude zhoršovat kvůli klesající těžbě ropy, a tím i snižování příjmů. Ačkoli se zásoby ropy již mnoho let stabilně drží na úrovni 7 miliard barelů, vrchol těžby byl zaznamenán v roce 2010 ve výši 1,037 milionu barelů denně. Od té doby produkce stále klesá, a to v průměru 1,4 % ročně (BP 2020a). V roce 2019 dosahovala těžba 0,779 milionu barelů denně. Z tohoto důvodu ekonomická stabilita země z větší části záviset na tom, jak úspěšně bude pokračovat rozvoj plynového sektoru. Pokles prodeje ropy bude moci kompenzovat v příštích letech totiž právě pouze export zemního plynu.

Podle dostupných analýz může Ázerbájdžán k roku 2030 těžit od 32,6 mld. m³ do 54 mld. m³ plynu (Pirani 2018). Množství 16 mld. m³ ročně je dohodnuto na dodávky do Turecka (6 mld. m³), Řecka (1 mld. m³), Bulharska (1 mld. m³) a Itálie (8 mld. m³) po dobu příštích 25 let. Další 2,5 mld. m³ ročně půjde do Gruzie. Domácí spotřeba plynu bude ročně dosahovat zhruba 14 mld. m³. Z toho plyne, že do deseti let bude možné exportovat na vnější trhy dodatečných 0,1 až 21,9 mld. m³ ročně (Pirani 2018), což představuje značný rozptyl. Vzhledem ke klesající těžbě ropy je tato nejistota problematická.

Problém pro exportní kapacity představuje růst domácí poptávky po plynu. Zemní plyn se podílí zhruba 63 % na primární energetické spotřebě. Podíl plynu v produkci elektřiny je dokonce větší než 90 %. Z tohoto důvodu má v plánu rozvíjet OZE a exportní kapacity tím uvolnit. V prvním čtvrtletí roku 2020 byly uzavřeny dvě dohody na stavbu větrné elektrárny o výkonu 240 MW a solární elektrárny o výkonu 200 MW. Až se zprovozní, očekává se, že budou produkovat 5 % elektrické spotřeby (O'Byrne 2020). Do roku 2030 by podíl OZE měl stoupnout na 30 %.

V případě nižších cen plynu na trzích v EU bude pro Ázerbájdžán ekonomicky výhodnější exportovat svůj plyn do Turecka. Ázerbájdžánská státní společnost SOCAR vlastní 58% podíl na plynovodu TANAP, zatímco turecká BOTAS drží 30 %. Podle dohody z roku 2012 může SOCAR zablokovat přepravu jiného než ázerbájdžánského plynu. Zároveň musí ázerbájdžánská strana nabídnout plyn, který přesahuje objem 10 mld. m³ ročně určených pro Evropu, tureckým spotřebitelům. Pouze pokud tento plyn Turecko odmítne, může ho Ázerbájdžán exportovat na další trhy. V případě, že bude kapacita plynovodu TANAP zvýšena na více než 32 mld. m³ ročně, bude nutné podepsat další mezivládní dohodu (Intergovernmental Agreement 2012).

Vnitropolitická situace: konsolidace elit a „karabašský konsensus“

Ázerbájdžánská elita je v současné době rozdělena na několik klanů. Prezident mezi nimi doposud vystupoval jako arbitr. V roce 2016 došlo na základě referenda v Ázerbájdžánu ke změnám ústavy. Funkční období hlavy státu bylo prodlouženo z pěti na sedm let a při současném rozšíření pravomocí. Další důležitou změnou bylo zřízení funkce viceprezidenta, který se ujme vlády v případě předčasného ukončení prezidentského mandátu. Do funkce prvního viceprezidenta jmenoval Aliev svou manželku Mehriban. Snížil tím význam premiéra i konflikt mezi elitami o tuto funkci, ale zároveň nepoměrně přesunul mocenské těžiště směrem ke klanu choti prezidenta, k Pašajevovým.²¹

Mezi další klany patří klan napojený na Bajlara Ajubova, šéfa prezidentovy ochranky. Ten se opírá především o západ země a o zemědělský sektor, ve kterém působí jeho společnosti. Významný klan reprezentuje rovněž Kamaladdin Heydarov Fattah, který od roku 2006 stojí v čele ministerstva pro mimořádné situace. V případě Heydarova klanu lze upozornit, že mohl profitovat ze stavebního boomu v době vysokých cen ropy, neboť ministerstvo pro mimořádné situace dohlíželo na bezpečnostní předpisy (viz Kopeček 2016; de Waal 2016). Snížení příjmů z prodeje ropy se tak mohlo negativně odrazit i v tomto odvětví, ve kterém se angažují i Pašajevové.

Další významnou skupinou je tzv. stará garda, tj. elita, která získala své pozice v době vlády předešlého prezidenta Hejdara Alieva. Vliv této skupiny ale poklesl, když byl v říjnu 2019 odvolán její hlavní představitel, šéf prezidentské administrativy Ramiz Mehdiiev.²² To opět posiluje viceprezidentku Mehriban a její klan Pašajevových. V lednu následujícího roku byl odvolán i hlavní ideolog režimu Ali Hasanov, prezidentův asistent pro veřejné a politické otázky (Safarova 2020). V polovině roku 2020 došlo proti Mehdiievovi i k silné očerňovací kampani. Za ní nejspíše stojí lidé, kteří chtějí, aby se Mehriban stala v budoucnu hlavou státu. Stará garda měla navíc těsné vazby na ruskou mocenskou elitu. Odstranění Mehdiieva a Hasanova z vedoucích pozic tak koncentruje vztahy s Ruskem bezprostředně v rukou Alijeva – Mehriban. Vojenská operace v Náhorním Karabachu začala necelý rok poté, co byl odvolán Mehdiiev, jenž byl v září provládními médii obviněn z toho, že zastupuje „ruskou pátou kolonu“ v zemi.

Snížení příjmů z prodeje ropy představuje hrozbu i pro sociální stabilitu, neboť se znatelně dotkne zaměstnanců státní správy a v dalších odvětvích, jejichž platy závisí na státním rozpočtu. Může se to dotknout až 14 % obyvatelstva, z toho je 67 % občanů ve věku 25 až 34 let s vyšším vzděláním (Guliyev 2014). Jedná se tudíž o potenciální protestní skupinu. Několik velkých protestů proti zvyšování cen se uskutečnilo po propadu na ropných trzích v letech 2015–2016. Došlo i k utužení režimu a zesílení politických represí (Gogia 2020). Podobně tomu je i v roce 2020, kdy prezident Alijev přímo obvinil neparlamentní opozici z toho, že je „pátou kolonou“ (Alijev 2020), která chce destabilizovat situaci v čase pandemie COVID-19, a někteří opoziční politici byli i zatčeni (Eurasianet.org 2020; Kucera 2020). Přitom sama opozice (v

²¹ Klan Pašajevových přes holdingovou společnost Pasha Holding kontroluje banky, pojišťovací společnosti, developerské firmy, telekomunikační společnosti, cestovní firmy a obchodní centra.

²² Mahdiiev nyní předsedá Ázerbájdžánské akademii věd.

první řadě Strana národní fronty či Strana naděje) v případě konfliktu o Náhorní Karabach vystupuje z ještě radikálnějších pozic než vláda.

Vítězství ve válce proti Arménii konsolidovalo pozice Alijeva jak mezi elitou, tak i u obyvatelstva. Po dobu příštích několika let se vytvořil „karabašský konsensus“, díky kterému loajalita elity i obyvatelstva bude zaručena i v případě snížení příjmů z exportu surovin i životní úrovně. Je proto v zájmu Alijeva, ale i Mehriban, využít toto období pro provedení nutných reforem ekonomiky. Na druhou stranu vláda se může naopak rozhodnout využít značnou část finančních prostředků pro vojenské účely pro případ konečného řešení karabašského konfliktu po roce 2025, kdy skočí mandát ruských mírových sil. V případě, že po tomto roce nedojde k obnově suverenity Ázerbájdžánu nad celým Náhorním Karabachem, „karabašský konsensus“ bude výrazně otřesen.

Zahraniční politika: Ankara prolomila status quo

Ázerbájdžán se po dlouhou dobu se snažil mít lepší vztahy s Ruskem, než má formální spojenec Ruska Arménie. Cílem Ázerbájdžánu bylo zajistit, aby v případě války Rusko vojensky nezasáhlo na straně Arménie a neuznané republiky. Revoluce v Arménii v roce 2018 této politice prospěla, neboť k nové vládě Nikola Pašinjanana se Rusko stavělo s nedůvěrou.

Přestože byly v arménské expertní komunitě (obzvláště té proevropské), a nejspíše i v novém vedení země obavy, že Rusko v případě války na arménské straně přímo nezasáhne, Jerevan učinil málo či vůbec nic, aby tyto obavy byly rozptýleny. Před poslední válkou rostlo napětí, došlo též k několika vojenským eskalacím i mimo linii dotyku. Ázerbájdžán se snažil demonstrovat Minské skupině OBSE, že konflikt není zmrazený, a Jerevanu, že se rovnováha sil změnila ve prospěch Ázerbájdžánu. V červenci 2020 prezident Alijev nezvykle tvrdě obvinil mezinárodní prostředníky z nedostatku aktivity. Na tomto pozadí začalo Ázerbájdžán v teritoriálním sporu aktivně podporovat Turecko. Tvrdý postoj Turecka dodal ázerbájdžánskému vedení odvahu k tvrdé kritice Ruska za vojenské dodávky Arménii během krátkých bojů mezi arménskými a ázerbájdžánskými silami v červenci 2020. V Ázerbájdžánu nejspíše očekávali, že kritika Ruska a sbližování s Ankarou přiměje Rusko k ústupkům.

Pokud před nedávnou dobou logika vyjednávání spočívala ve formulaci „území výměnou za status“ (myšleno 5+2 okresy), Ázerbájdžán v posledních letech usiloval o změnu formátu na logiku „území výměnou za mír“. Jinými slovy se Ázerbájdžán snažil demonstrovat umírněnost již jako samotný ústupek, aniž by ovšem připouštělo ústupky ohledně statusu Náhorního Karabachu. S postrevolučním vedením Arménie nový přístup výsledky nepřinesl. Vojenské řešení konfliktu se stalo logickým vyvrcholením této politiky. Těsná aliance s Tureckem prokázala, že pouze s Ankarou je Baku schopno prosazovat své národní zájmy. Vzhledem k tomu, že podle společného prohlášení z 10. listopadu, které ukončilo konflikt, je přítomnost ruských mírových sil omezena na pět let s možností prodloužení, Ázerbájdžán nejspíše nadále upevní alianci s Tureckem s perspektivou konečného vojenského řešení karabašského konfliktu. Tato závislost na Turecku bude růst obzvláště v případě klesajících příjmů z prodeje ropy. Turecko spolu s Velkou Británií patří mezi největší zdroje přímých zahraničních investic Ázerbájdžánu (Baku Research Institute 2020) a po Itálii je největším trhem pro ázerbájdžánské zboží (v první řadě ropu a plyn). Turecko je i po Rusku druhým největším

importním partnerem (OEC 2020). Turecká podpora Ázerbájdžánu v konfliktu o Náhorní Karabach může proto Ankaře zajistit privilegovaný přístup k ázerbájdžánským energetickým zdrojům, v první řadě zemnímu plynu z nových nalezišť.

Naopak v důsledku konfliktu znatelně poklesla role západních zemí v Ázerbájdžánu a opět se zостřily problémy v rámci NATO, zejména mezi Francií a Tureckem. V budoucnu lze očekávat, že vliv Turecka v Ázerbájdžánu se bude snažit omezit Rusko. Rusko svým zásahem, po počátečním vyčkávání, ukončilo ozbrojený konflikt, snížilo vliv Západu a přebralo Turecku iniciativu, tím že ho odsunulo od řešení konfliktu. Jerevan bude vynucovat přítomnost ruských mírových sil. Stejně tak Ázerbájdžán bude hledat v Rusku podporu. K blížícímu se roku 2025 ale znatelně poroste hrozba eskalace.

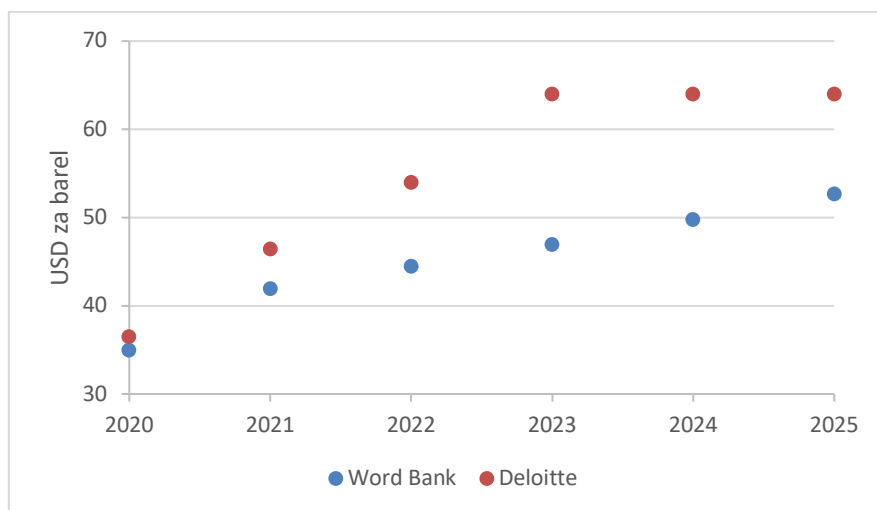
Další problém představuje v převážně šíitském Ázerbájdžánu i přítomnost ozbrojenců a džihádistů ze Sýrie, která byla logisticky v roce 2020 zajištěna Tureckem pro účast v bojových operacích při válce v Náhorním Karabachu. Roste hrozba teroristických útoků jak na jižním, tak i na severním Kavkaze.

5. Dopady a příležitosti pro ČR

Zatímco nízké ceny ropy obecně vytvářejí tlak na rozpočty exportních zemí, importní státy profitují. Pokles cen ropy se může odrážet ve snížení cen pohonných hmot (PHM), a tím ve snížení dopravních nákladů, které vstupují do produkce prakticky ve všech sektorech ekonomiky. I když se pokles ceny ropy na světových trzích dílčím způsobem promítl v poklesu maloobchodních cen PHM na českém trhu²³, mocnějším hybatelem událostí byla omezená ekonomická aktivita v průběhu první vlny epidemie. Navzdory historicky nízkým cenám PHM došlo v 1. pololetí 2020 ke snížení jejich spotřeby o 9 %, což koresponduje s propadem HDP (ČAPPO 2020). Dá se tedy očekávat, že politická rozhodnutí v ČR budou v následujících měsících či letech ovlivněna spíše možnými dalšími poptávkovými šoky (např. dalšími vlnami pandemie). Navíc, propad poptávky po ropě a ropných produktech by měl být (pravděpodobně a dočasně) stimulován od 1. 1. 2021 snížením sazby spotřební daně z motorové nafty o jednu korunu.

Dle Světové banky či společnosti Deloitte je prudký pokles cen ropy v jarních měsících roku 2020 spíše krátkodobým výkyvem. Obě instituce očekávají, že se ceny ropy na světových trzích budou v následujících letech vracet k normálu (viz graf 3).

Graf 3: Výhled cen surové ropy (World Bank a Deloitte)

Zdroj: World Bank, 2020c; Deloitte, 2020.

Česká republika je vysoce závislá na dovozech surové ropy a zemního plynu, zejména z Ruska a Ázerbájdžánu, a proto je důležité zhodnotit souvislosti těchto ropných cenových šoků pro její ekonomiku. Obecně na země dovážející ropu nemá pokles cen ropy jednoznačný dopad. Na jednu stranu tento pokles snižuje ceny energií, což se projevuje snížením výrobních a

²³ Cena Natural 95/Nafta v 02/2020 byla 31,57/31,37 Kč; v 5/2020 25,52/25,76 Kč; v 10/2020 27,89/27,17 Kč (ČSÚ, 2020).

dopravních nákladů, na druhé straně dochází v jeho důsledku ke snížení střednědobých inflačních očekávání v těchto zemích. Nejzřejmější jsou tyto dopady pro růst ekonomiky a pro její inflaci. Tyto dva indikátory jsou ovlivňovány různými kanály: přímo se projevují v cenách, vývozech a dovozech, nepřímo se pak projevují v obchodní a investiční nejistotě a v monetárních a fiskálních odpovědích na ně.

HDP České republiky se ve třetím čtvrtletí 2020 oproti stejnému období předchozího roku snížilo o 5,8 %.²⁴ Mezi čtvrtletně ve třetím čtvrtletí oproti druhému vzrostlo toto HDP o 6,9 %, což následovalo po propadu 8,7 % v předchozím mezi čtvrtletním srovnání, jak se ekonomika zotavovala z koronavirové krize. Výdaje domácností vzrostly o 5 %, vývoz poskočil o 26,2 % a dovoz o 16,3 %. Naopak tvorba hrubého fixního kapitálu (investice) klesla o 5 % a vládní výdaje klesly o 0,6 % (Český statistický úřad, 2020).

Míra inflace v České republice poklesla v říjnu 2020 na pětiměsíční minimum 2,9 % oproti předchozímu měsíci,²⁵ a to z 3,2 % v předchozím měsíci a pod tržní míru 3 %. Mírně rostly ceny potravin a nealkoholických nápojů (v říjnu 1,9 % oproti 3,2 %), oblečení a obuvi (3,7 % oproti 4,2 %), bydlení a služby (1,4 % oproti 1,6 %), nábytek (2,3 % oproti 3,2 %) a restaurace a hotely (4,3 % oproti 4,5 %) (Český statistický úřad, 2020).

Tyto ceny jsou současně silně ovlivněny měnovým kurzem.²⁶ Růst spotřebitelských cen v české ekonomice ovlivnilo též oslabení české koruny, jak lze vidět v rychlém růstu cen obchodovatelného zboží. Ten je podstatně vyšší než u cen neobchodovatelného zboží. Oslabování měn je společnou charakteristikou zemí střední Evropy, včetně České republiky.

Výsledky VAR modelu ukazují,²⁷ že HDP roste, pokud roste cena ropy do 6. období (6. měsíce v pořadí od impulsu) (detailněji viz metodologie v příloze). Vliv jednotkového šoku na cenu ropy snižuje HDP ve všech následujících čtvrtletích až do 20. měsíce v pořadí od impulsu.²⁸ Znamená to, že pokud se objeví negativní ropný šok, očekává se růst HDP České republiky. Avšak interval spolehlivosti zahrnuje též nulu ve všech obdobích, což implikuje, že jednotkový šok v ceně ropy by se v HDP vůbec nemusel projevit. Funkce impulsní odezvy indexu spotřebitelských cen ukazuje, že jednotkový šok v cenách ropy zvyšuje index spotřebitelských cen od 1. do 9. období (od 1. do 9. měsíce v pořadí od impulsu).²⁹ Znamená to, že pokud dojde k šoku v ceně ropy, klesá index spotřebitelských cen České republiky a tento efekt trvá po deset období (měsíců v pořadí od impulsu). Poté se očekává růst tohoto indexu a následně jeho pokles. Interval spolehlivosti je pro první čtyři období (měsíce) nad nulou, což znamená, že jednotkový negativní šok v ceně ropy způsobí, že index spotřebitelských cen poklesne s 95% pravděpodobností. Avšak od 4. období (od 4. měsíce v pořadí od impulsu) již interval

²⁴ Viz graf 4-1 v Příloze 4.

²⁵ Viz graf 4-2 v Příloze 4.

²⁶ Viz graf 4-3 v Příloze 4.

²⁷ Potenciál změn cen ropy na HDP a index spotřebitelských cen byl hodnocen při využití VAR(p) modelu – viz metodologická část studie. Všechny proměnné byly meziměsíční relativní změny v běžných cenách od ledna 2018 do října 2020. Stacionarita makroekonomických proměnných byla testována před vytvořením modelů časových řad.

²⁸ Viz graf 5-1 v Příloze 5.

²⁹ Viz graf 5-2 v Příloze 5.

spolehlivosti zahrnuje rovněž nulu (a tedy jednotkový šok v ceně ropy by se v indexu spotřebitelských cen vůbec nemusel projevit).

Politické dopady ropného cenového šoku na ČR můžeme sledovat v krátkodobém i delším časovém horizontu. V krátkodobém horizontu by mohla být situace využita jako příležitost ke zvýšení energetické bezpečnosti. Nízké ceny ropy mohou podpořit tuzemské zpracování ropy a výrobu rafinérských produktů, snížit tak podíl dovozů do ČR a zároveň vytvořit podmínky pro rozvoj exportu. Dále nízké ceny ropy poskytují ideální příležitost nejen pro doplnění nouzových zásob ropy a ropných produktů na požadovaných 90 dní³⁰, ale i k zvyšování úrovně těchto zásob až na 120 dnů čistých dovozů (jako jeden z cílů Aktualizované státní energetické koncepce, ASEK). S ohledem na délku výběrového řízení a očekávaným pozvolným růstem cen ropy v budoucnu je potřeba co nejrychlejšího rozhodnutí Vlády ČR.

Co se týče střednědobého a dlouhodobého horizontu, je nutné respektovat skutečnost, že ropa a ropné produkty jsou a budou i nadále významným zdrojem energie. I přes rostoucí podíl alternativních zdrojů v dopravě (OZE a zemní plyn), Vnitrostátní plán České republiky v oblasti energetiky a klimatu přijatý v roce 2020 očekává do roku 2030 téměř neměnnou spotřebu (celkem asi 370 PJ) na úrovni přibližně 20 % primárních energetických zdrojů. V dopravě je projektována taktéž téměř konzistentní spotřeba do roku 2030, a to kolem 250 PJ. Pokud by se nenaplnily scénáře predikující v následujících letech návrat k normálu (viz graf 3), nízké ceny ropy by mohly negativně dopadat na chování spotřebitelů a zkomplikovat tak plnění národních dekarbonizačních cílů v dopravě, tedy v jednom ze sektorů mimo systém emisního obchodování European Union Emission Trading Scheme (EU ETS).³¹ Tyto dopady by pak musely být reflektovány v národních strategiích, legislativních a regulačních opatřeních či fiskálních nástrojích ovlivňující úroveň konečné spotřeby energie.

Lze rovněž identifikovat dopad na vnější vztahy, přičemž pozornost se soustředí na bilaterální vztahy ČR s Ázerbájdžánem a Ruskem a následně rovněž vliv členství ČR v EU na vztahy s těmito zeměmi. Propad cen ropy může ovlivnit především obchodní vztahy. Obchodní bilance ČR s Ázerbájdžánem i RF je pasivní,³² přičemž ropa a ropné produkty jsou samozřejmě hlavním importním artiklem.³³ Nízká cena ropy by na straně jedné mohla snížit záporné saldo česko-ázerbájdžánského/ruského obchodu. Na straně druhé by pokles v příjmech mohl ohrozit investice, např. do velkých infrastrukturních projektů v Ázerbájdžánu, které jsou financovány z „ropných“ peněz (silniční a železniční sítě, rafinérie, přístav a překladiště v Alatu či rozvoj metra v Baku), a tudíž i české firmy a jejich dodávky.

Politické a ekonomické vztahy EU a Ázerbájdžánu jsou definovány v Dohodě o partnerství a spolupráci. Spolupráce samotná pak probíhá na půdorysu Evropské politiky sousedství. Nedá se očekávat, že krátkodobé výkyvy v cenách ropy budou tyto vzájemné vztahy

³⁰ V současnosti jsou na cca 84 dnů (Pospíšilová, 2020), čímž ČR neplní směrnici Rady 2009/119/ES.

³¹ Dle projekcí Vnitrostátního plánu České republiky v oblasti energetiky a klimatu v sektoru dopravy vč. dodatečných politických opatření ze současných 17,74 v roce 2015 na 15,73 Mt CO₂eq. v roce 2030.

³² V roce 2019 činilo záporné saldo s Ázerbájdžánem cca 1 mld. EUR a s RF cca 0,7 mld. USD (Businessinfo.cz 2019a; Businessinfo.cz 2019b).

³³ V roce 2019 objem s Ázerbájdžánem ve výši cca 1 mld. EUR a s Ruskem objem ve výši cca 1,8 mld. USD (tamtéž).

samy o sobě ovlivňovat. Mnohem silnější dopad bude mít bezesporu rostoucí důraz na udržitelnost a cíle dekarbonizace ze strany EU. Nicméně, klesajících příjmy z ropy právě v kombinaci s evropskou dekarbonizační politikou mohou urychlit snížení investic v ropném sektoru, a to jak na straně Ázerbájdžánu (nižší příjmy), tak EU, která je momentálně klíčovým investorem. Vzhledem k prioritizaci rozvoje ázerbájdžánské ekonomiky v souladu s jejími národními klimatickými příspěvky (EU – Azerbaijan Partnership Priorities 2018) se dá očekávat reorientace EU politik a investic do této oblasti.

Navzdory vysoké obchodní provázanosti EU a Ruské federace a závislosti ruské ekonomiky na ceně plynu a ropy se nedá očekávat, že by propad cen ropy vedl ke změně v hlavních prvcích partnerství (Dohoda o partnerství a spolupráci EU – Rusko 2020). Na vzájemné vztahy bude mít v příští dekádách vliv rovněž geopolitika (tak jako v případě anexe Krymu) a evropská klimatická transformace a k tomu přijímané regulační nástroje (např. rostoucí cena povolenky, uhlíkové clo).

Vývoj v oblasti trhu s ropou a jejím využití s sebou pro ČR přináší tedy některé výzvy a příležitosti:

- Nízké ceny mohou ovlivnit spotřebitelské chování, které by se v budoucnu mohlo stát rizikem pro plnění národních dekarbonizačních cílů v dopravě, tedy v jednom ze sektorů mimo EU ETS.
- Pokles v příjmech exportních zemí by mohl ohrozit investice, např. do velkých infrastrukturních projektů v Ázerbájdžánu (např. rozvoj silniční a železniční sítě, rafinérie, přístav a překladiště v Alatu či rozvoj metra v Baku) a být rizikem pro české firmy a jejich dodávky.
- Nedá se očekávat, že krátkodobý výkyv v cenách ropy ovlivní vzájemné vztahy, ať už na úrovni ČR či EU27. Zásadní vliv bude mít především evropská dekarbonizační politika a přijímané regulační nástroje, jako např. rostoucí cena emisní povolenky, uhlíkové clo, nová „udržitelná“ pravidla pro transevropské energetické sítě (The Trans-European Networks for Energy, TEN-E) či tzv. projektů vzájemného zájmu.
- Nízká cena ropy naopak poskytuje ideální příležitost pro doplnění nouzových zásob ropy a ropných produktů na požadovaných 90 dní, s výhledem zvyšování úrovně těchto zásob až na 120 dnů čistých dovozů, tudíž k splnění jednoho z hlavních cílů Aktualizované státní energetické koncepce (ASEK) v oblasti přepravy a zpracování ropy.

Závěr a doporučení pro ČR

Přestože jsou závěry studie limitovány krátkým časovým odstupem od cenového šoku v roce 2020, s nímž vznikla, jakož i jejím rozsahem, lze identifikovat signifikantní dopady na jak producentské státy, tak i na ČR jako čistého importéra. Vlastní cenový šok se projevil spíše v krátkodobém časovém horizontu a bez kombinace s dalšími faktory by patrně v průběhu roku 2021 odezněl. Ve střednědobé a delší časové perspektivě jsou však jeho dopady dále prohloubeny kontextem, v němž k šoku došlo. I důsledky pandemie COVID-19, coby akutního problému, který nastoupil paralelně s cenovým šokem v jarních měsících roku 2020, by v případě jejího překonání v roce 2021 mohly ve střednědobém horizontu odeznít. Efekt cenového šoku však bude pravděpodobně prodloužen v důsledku prolínání s dlouhodobějšími trendy v energetickém sektoru i mimo jeho rámec.

V rámci energetického sektoru jde zejména o rostoucí důraz na udržitelnost a cíle spojené s dekarbonizací. Právě očekávání, která jsou s nimi spojena, se mohou do budoucna projevovat jako jedna z výrazných příčin udržování ceny ropy na nižší úrovni. V souvislosti s dekarbonizací lze rovněž předpokládat nárůst významu politiky EU coby jednoho z klíčových a nejambicióznějších aktérů transformace energetického sektoru, významně ovlivňujícího energetickou transformaci prostřednictvím legislativních nástrojů. EU proto může uvážlivou politikou posilovat pozitivní efekty, které jsou v producentských státech s přechodem od fosilních paliv k obnovitelným zdrojům spjaty. Stejně tak může přispět i k eliminaci či eskalaci rizik spojených s tímto procesem.

Jak je zřejmé z empirických částí studie, mimo energetický sektor působí v současné době komplex faktorů na vnitrostátní, regionální i širší mezinárodní úrovni. Přestože z ekonomického hlediska se mechanismy působení výkyvu cen ropy jeví jako obdobné, specifické kombinace těchto faktorů vysvětlují velmi odlišné politické i ekonomické efekty ve sledovaných producentských zemích – zejména výrazné rozdíly mezi skupinou, kde převažují destabilizační vlivy (Libye, Irák, Alžírsko, Sýrie) a státy, kde se projevuje zrychlení odklonu od fosilních paliv (Katar, Omán, Saudská Arábie). Lze je pozorovat i v pozadí jemnějších politických a ekonomických nuancí, jak je zřejmé z případových studií Ruska a Ázerbájdžánu.

Z uvedeného důvodu je třeba na aktuální situaci reagovat diferenciovaně, a to nejen ve vztahu k jednotlivým zemím, ale i v širší mezinárodněpolitické perspektivě. S ohledem na specifické potřeby ČR jsou proto závěrečná doporučení formulována separátně směrem k EU, producentům ropy v okolí EU a Rusku a Ázerbájdžánu, jako klíčovým dodavatelům ropy pro ČR.

Ve vztahu k EU

- ČR by měla zaměřit pozornost na výsledky německého předsednictví v Radě EU a následnou realizaci jeho priorit v energetice, včetně možných dopadů na vnější energetické vztahy. Jde zejména o OZE a vodík (Německo vyhlásilo podporu vodíku jako čistého a neutrálního zdroje, což hodlá prosazovat i na evropské úrovni). Konkrétní naplňování priorit může poukázat na možný vývoj energetických vztahů s hlavními dodavateli (zejména Norskem, Ruskem, Alžírskem).

- ČR by měla analyzovat reakci EU na vývoj ohledně snížených nákladů na ropu/fosilní paliva, neboť tento vývoj může mít potenciálně dopad v podobě snížení ochoty k plnění cílů dekarbonizace v krátkodobém období.
- ČR by měla sledovat vývoj ohledně zvyšující se snahy EU podporovat u zemí vyvážejících ropu proces dekarbonizace a s tím související vliv EU na transformaci energetického sektoru s cíli zvýšit efektivitu a posílit roli OZE v energetickém mixu. Transformace energetického sektoru v těchto státech může přinést vytváření nových příležitostí pro české investice (jednak nové energetické technologie – investice do energetického sektoru; jednak výzvy v souvislosti s diverzifikací ekonomik závislých na exportu ropy/obecně fosilních paliv – investice do neenergetického sektoru).
- ČR by stejně tak měla sledovat diskusi o zavedení uhlíkového cla, přičemž by měly být analyzovány dopady nejen na ČR, ale rovněž na třetí země.

Ve vztahu k producentům ropy v okolí Evropy (zejména státy MENA)

- ČR by měla sledovat, nejen jaké jsou dopady výpadků z příjmů z ropy v producentských státech na jejich makroekonomickou a sociální stabilitu, ale rovněž reakci formou krátkodobých a dlouhodobých opatření na straně jednotlivých vlád (i s ohledem na diverzifikaci ekonomik a snižování významu fosilních paliv pro export, i vlastní ekonomiku).
- ČR by měla v tomto identifikovat státy, které mohou reagovat na vývoj cen ropy zrychlením odklonu závislosti na fosilních palivech (Katar, Omán, Saudská Arábie), neboť představují potenciál pro investice.
- ČR by měla více zaměřit svoji pozornost na státy, kde lze očekávat pokračování destabilizačních tendencí (zejména Libye, Irák, Alžírsko, Sýrie), nejen v souvislosti s poklesem cen ropy, a analyzovat dopady pro region i evropský prostor (včetně případné reakce EU). ČR by v tomto ohledu měla rovněž identifikovat možnosti shody/neshody na společném postupu EU v rámci reakce na předpokládaný vývoj.
- ČR by zároveň měla sledovat v této oblasti rostoucí vliv a politiku (jak v energetickém sektoru, tak obecně) důležitých regionálních (Turecko, Saudská Arábie, Irán) a globálních hráčů (USA, Rusko, Čína).

Ve vztahu k Rusku

- ČR by měla sledovat, jak Kreml reaguje na snížení ratingu prezidenta.
- ČR by měla daleko více zaměřit svoji pozornost na to, jak ruské regiony upravují své rozpočty s ohledem na výpadek příjmů z ropy (těžby uhlovodíků), a na situaci s mezi-rozpočtovými transfery. Zároveň by měla ČR sledovat, jak se vyvíjejí nálady v ruských regionech, které jsou nebo mohou být nejvíce postiženy změnami meziprovozních transferů, a to prostřednictvím analýzy místního tisku i telegram-kanálů, které jsou v Rusku čím dál populárnější, a monitorovat ratingy hlav regionů.
- ČR by měla dále sledovat dopady antidumpingových opatření EU, případné zavedení uhlíkového cla na energetický sektor Ruska, a dále analyzovat, jaká opatření přijme Rusko ve svých exportních odvětvích a sledovat změny struktury energetického exportu.

- ČR by stejně tak měla sledovat, jak se energetická transformace Německa projevuje na jeho vztazích s Ruskem (nejen energetických, ale rovněž obchodních, ekonomických i politických).

Ve vztahu k Ázerbájdžánu

- ČR by měla analyzovat energetické a politické vztahy Ázerbájdžánu s Tureckem a Íránem (popřípadě i s Turkmenistánem), sledovat ruskou, ale i íránskou reakci na zvýšení přítomnosti Turecka v Ázerbájdžánu a vyhodnotit dynamiku domácí energetické spotřeby.
- ČR by se měla snažit zjistit, jak západní energetické společnosti mění a budou měnit své investiční aktivity v Ázerbájdžánu s ohledem na energetickou transformaci podporovanou EU.
- Dále by ČR v tomto ohledu měla analyzovat efektivitu diverzifikace ázerbájdžánské ekonomiky a sledovat rovněž investice do neenergetického sektoru.
- V neposlední řadě by se ČR měla pokusit monitorovat, které společnosti a která ekonomická odvětví ovládají rozdílné klany ázerbájdžánské elity. Sledovat, jak se mění rovnováha sil mezi klany v souvislosti se snížením příjmů z exportu a snažit se varovat případné české společnosti, které investují do Ázerbájdžánu, před riziky spolupráce s partnery majícími blízko ke klanům, jež konkurují s Pašajevovými.

Je zřejmé, že některá doporučení přesahují rámec české zahraniční politiky, resp. agendy MZV, a zasahují do gesce dalších sektorů. Při jejich realizaci je proto třeba iniciovat koordinovaný postup napříč složkami vlády, a to zejména ve vztahu k EU.

Literatura

- Al-Saffar, A. – Van der Beeuren, M. (2020): The case for energy transitions in major oil- and gas-producing countries, <https://www.iea.org/commentaries/the-case-for-energy-transitions-in-major-oil-and-gas-producing-countries> (staženo 20. října 2020).
- Alijev, İlham (2020): Вступительная речь Ильхама Алиева на заседание Кабинета Министров, посвященное итогам социально-экономического развития в первом полугодии 2020 года и предстоящим задачам, *president.az*, 15.07.2020, <https://ru.president.az/articles/39687> (staženo 15. listopadu 2020).
- Alkhateeb, T. T. Y. – Mahmood, H. (2020): Oil Price and Capital Formation Nexus in GCC Countries: Asymmetry Analyses. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 10(6), 146-151.
- Andersen, J. J. – Nordvik, F. M. – Tesei, A. (2017): Oil and Civil Conflict: On and Off (Shore). *CESifo Working Paper Series 6346*, CESifo, https://www.cesifo.org/DocDL/cesifo1_wp6346.pdf (staženo 20. října 2020).
- Anzuini, A. - Pagano, P., – Pisani, M. (2015). Macroeconomic effects of precautionary demand for oil. *Journal of Applied Econometrics*, 30(6), 968-986.
- Arezki, R. – Loungani P. – van der Ploeg, R. – Venables T. (2014): Understanding International Commodity Price Fluctuations, *Journal of International Money and Finance*, 42(1), 1-8.
- Arouri, M.E.H. – Jouini, J. – Nguyen, D.K. (2012): On the impacts of oil price fluctuations on European equity markets: Volatility spillover and hedging effectiveness. *Energy Economics*, 34(2), 611-617.
- Aydin, U. – Azhgaliyeva, D. (2019): Assessing energy security in Caspian region: The geopolitical implications to European energy strategy. *ADB Working Paper Series*, <https://www.adb.org/publications/assessing-energy-security-caspian-region> (staženo 20. října 2020).
- Baffes, J. – Kose, M. A. – Ohnsorge, F. – Stocker, M. (2015): The Great Plunge in Oil Prices: Causes, Consequences, and Policy Responses, World Bank Group. Policy Research Note, PRN/15/01.
- Baku Research Institut (2020): Foreign Direct Investments During the COVID-19 Pandemic, 17.09.2020, Baku Research Institute, <https://bakuresearchinstitute.org/foreign-direct-investments-during-the-covid-19-pandemic/> (staženo 5. prosince 2020).
- Bank of Russia (2020): International Reserves of the Russian Federation (End of period), Bank of Russia, https://www.cbr.ru/eng/hd_base/mrrf/mrrf_m/ (staženo 20. října 2020).
- Baryšnikov, V. (2020): Кнопка. Почему протесты в России не угрожают власти, Radio Svoboda, 10. 10. 2020, <https://www.svoboda.org/a/30883209.html> (staženo 20. října 2020).
- Basher, S. A. – Haug, A. A. – Sadorsky, P. (2012): Oil prices, exchange rates and emerging stock markets. *Energy Economics*, 34, 227-240.

- Basher, S. A. – Sadorsky, P. (2006): Oil price risk and emerging stock markets. *Global Finance Journal*, 17(2), 224-251.
- Bazzi, S. – C. Blattman (2014): Economic shocks and conflict: Evidence from commodity prices. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 6 (4), 1–38.
- Belyi, A. V. (ed.). (2020): *Beyond Market Assumptions: Oil Price as a Global Institution*. Springer Nature.
- Blair, G. – Christensen, D. – Rudkin, A. (2020): Do Commodity Price Shocks Cause Armed Conflict? A Meta-Analysis of Natural Experiments. CEGA Working Papers. No. 129.
- BP (2020a): bp Statistical Review of World Energy June 2020, *BP*, <http://www.bp.com/statisticalreview> (staženo 20. října 2020).
- BP (2020b): bp's newly-announced strategy and what it means for Azerbaijan, *BP*, 05.08.2020, https://www.bp.com/en_az/azerbaijan/home/news/interviews/bp-s-newly-announced-strategy-and-what-it-means-for-azerbaijan.html (staženo 20. října 2020.)
- BP (2020c): From International Oil Company to Integrated Energy Company: bp sets out strategy for decade of delivery towards net zero ambition, <https://www.bp.com/en/global/corporate/news-and-insights/press-releases/from-international-oil-company-to-integrated-energy-company-bp-sets-out-strategy-for-decade-of-delivery-towards-net-zero-ambition.html> (staženo 20. října 2020).
- Bureau of National Statistics of Kazakhstan (2020): Dynamics of basic socio-economic indicators, Public database, <https://stat.gov.kz/official/dynamic> (staženo 23. října 2020).
- Businessinfo.cz (2019a): Ázerbájdžán: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR, <https://www.businessinfo.cz/navody/azerbajdzan-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/> (staženo 5. prosince 2020).
- Businessinfo.cz (2019b): Rusko: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR, <https://www.businessinfo.cz/navody/rusko-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/> (staženo 5. prosince 2020).
- Central Bank of the Republic of Azerbaijan (2020): AZN exchange rate, Central Bank of the Republic of Azerbaijan, <https://www.cbar.az/currency/rates> (staženo 5. prosince 2020).
- Colgan, J. (2010): Oil and revolutionary governments: Fuel for international conflict. *International Organization*, 64(3), 661–694.
- Colgan, J. (2011): Oil and resource-backed aggression, *Energy Policy*, 39(3), 1669-1676.
- Colgan, J. (2013): *Petro-Aggression: When Oil Causes War*. New York: Cambridge University Press.
- Connolly, R. – Hanson, P. – Bradshaw, M. (2020): It's déjà vu all over again: COVID-19, the global energy market, and the Russian economy. *Eurasian Geography and Economics*, online first, 1-21.

- Connolly, R. (2018): *Russia's response to sanctions: how western economic statecraft is reshaping political economy in Russia*. Cambridge University Press.
- ČAPPO (2020): Vývoj spotřeby pohonných hmot v ČR za 1. pololetí 2020, <https://www.cappo.cz/info/vyvoj-spotreby-pohonnnych-hmot-v-cr-za-1-pololeti-2020> (staženo 5. prosince 2020).
- ČSÚ (2020): Průměrné ceny pohonných hmot v ČR, <https://www.czso.cz/csu/xm/prumerne-ceny-pohonnnych-hmot-v-cr> (staženo 5. prosince 2020).
- de Waal, Thomas (2016): Azerbaijan at Twenty-Five: A New Era of Change and Turbulence, *Carnegie Europe*, 23.09.2020, <https://carnegieeurope.eu/2016/09/23/azerbaijan-at-twenty-five-new-era-of-change-and-turbulence-pub-64671> (staženo 20. října 2020).
- Deloitte (2020): Price forecast Oil, gas & chemicals, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ca/Documents/REA/ca-en-e&r-oil-gas-price-forecast-q1-2020-aoda.pdf> (staženo 5. prosince 2020).
- Denzin, N. K. (2012): Triangulation 2.0. *Journal of mixed methods research*, 6(2), 80-88.
- Dohoda o partnerství a spolupráci EU – Rusko (2020): Dohoda o partnerství a spolupráci mezi EU, jejími členskými státy a Ruskou federací, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=LEGISSUM%3A28010102_2 (staženo 5. prosince 2020).
- EK (2018): A Clean Planet for all, A European long-term strategic vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy, https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/docs/pages/com_2018_733_analysis_in_support_en_0.pdf (staženo 19. října 2020).
- EK (2020a): Financování evropského plánu na podporu oživení, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/about_the_european_commission/eu_budget/2020_2139_cs_04.pdf (staženo 19. října 2020).
- EK (2020b): COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT on significant distortions in the economy of the Russian Federation for the purposes of trade defence investigations, European Commission, SWD(2020) 242 final, https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/october/tradoc_158997.pdf (staženo 19. října 2020).
- Ekspert (2020): Бюджет-2021 все еще недотягивает до 2012-го, *Ekspert*, 9. 11. 2020.
- EU-Azerbaijan Partnership Priorities (2018), Recommendation no 1/2018 of the EU-Azerbaijan Cooperation Council, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ%3AL%3A2018%3A265%3A0018%3A0022%3AEN%3APDF> (staženo 5. prosince 2020).
- Eurasianet.org (2020): Leading Azerbaijani opposition figure enters second week of hunger strike, *Eurasianet.org*, 15.09.2020, <https://eurasianet.org/leading-azerbaijani-opposition-figure-enters-second-week-of-hunger-strike> (staženo 5. prosince 2020).

- Faheem, M. – Azali, M. – Chin, L. – Mazlan, N. S. (2020a): Asymmetric effect of oil price changes on trade balance in Saudi Arabia, Kuwait and United Arab Emirates. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 14(3), 685-714.
- Faheem, M. – Azali, M. – Chin, L. – Mazlan, N. S. (2020b): New evidence of oil price fluctuations and manufacturing output in Saudi Arabia, Kuwait and United Arab Emirates. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 14(1), 300-333.
- Farid, A. M. (ed.) (2020): *Oil and Security in the Arabian Gulf*. Routledge.
- Federal Reserve economic data (2020): <https://fred.stlouisfed.org> (staženo 19. října 2020).
- Federal State Statistics Service (2020): Russia in numbers (database), <https://showdata.gks.ru/report/276092/> (staženo 19. října 2020).
- Feldkircher, M. – Korhonen, I. (2014): The Rise of China and its Implications for Emerging Markets- Evidence from a GVAR model, *Pacific Economic Review*, 19(1), 61-89.
- Gaies, B. – Guesmi, K. – Porcher, T. – Boroumand, R. (2020): Financial instability and oil price fluctuations: evidence from oil exporting developing countries. *The European Journal of Comparative Economics*, 17(1), 55-71.
- General Authority for Statistics (2020): Economic Statistics, <https://www.stats.gov.sa/en/economic-statistics> (staženo 20. října 2020).
- Gogia, G. (2020): Opposition Leader Convicted in Azerbaijan, *Human Rights Watch*, 03.09.2020, <https://www.hrw.org/news/2020/09/03/opposition-leader-convicted-azerbaijan> (staženo 19. října 2020).
- Goldthau, A. – Sitter, N. (2020): Power, authority and security: the EU's Russian gas dilemma. *Journal of European Integration*, 42(1), 111-127.
- Gong, X. – Chen, L. – Lin, B. (2020): Analyzing dynamic impacts of different oil shocks on oil price. *Energy*, 198(C), 117306.
- Gruppa Belanovskogo (2020): НОВЫЙ СПЕКТР ПОЛИТИЧЕСКИХ НАСТРОЕНИЙ В РОССИЙСКОМ ОБЩЕСТВЕ В 2020 г., <http://sbelan.ru/Research-Presentations/NOVYJ-SPEKTR-POLITICHESKIH-NASTROENIJ-V-ROSSIJSKOM-OBSHHESTVE-V-2020-g.pdf> (staženo 20. října 2020).
- Guliyev, F. (2014): Why Oil Price Fall is Bad News for Azerbaijan. *SSRN Electronic Journal*, s. 2012–2015.
- Hafner, M. – Tagliapietra, S. (eds.) (2020): *Geopolitics of Global Energy Transition*, Springer.
- Hasanov, F. J. – Mahmudlu, C. – Deb, K. – Abilov, S. – Hasanov, O. (2020): The role of Azeri natural gas in meeting European Union energy security needs. *Energy Strategy Reviews*, 28, 100464.

- Henderson J. – Mitrova T. (2020): Implications of the Global Energy Transition on Russia. In: Hafner Manfred - Tagliapietra Simone (eds.): *The Geopolitics of the Global Energy Transition*. Cham: Springer, 93-114.
- Hertog, S. (2010): Defying the resource curse: explaining successful state-owned enterprises in rentier states. *World Politics*, 62(2), 261-301.
- Chernyavskiy, S. (2015): Izyatiye rentnykh dokhodov – faktor povysheniya ekonomicheskoy bezopasnosti Rossii, *Regional'nyye Problemy Preobrazovaniya Ekonomiki*, 10, 73-78.
- IEA (2019): World Energy Outlook 2019, <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2019> (staženo 19. října 2020).
- IEA (2020): Energy market turmoil deepens challenges for many major oil and gas exporters, <https://www.iea.org/articles/energy-market-turmoil-deepens-challenges-for-many-major-oil-and-gas-exporters> (staženo 19. října 2020).
- IMF (2020a). Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia, October, <https://www.imf.org/en/Publications/REO> (staženo 19. října 2020).
- IMF (2020b): World Economic Outlook, October 2020: A Long and Difficult Ascent, International Monetary Fund, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/09/30/world-economic-outlook-october-2020> (staženo 19. října 2020).
- Intergovernmental Agreement (2012): Intergovernmental Agreement between the Government of the Republic of Turkey and the Government of the Republic of Azerbaijan Concerning the Trans Anatolian Natural Gas Pipeline System, <http://www.tanap.com/content/file/TANAPIGA.pdf> (staženo 19. října 2020).
- IRENA (2019): A New World: The Geopolitics of the Energy Transformation. https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Jan/Global_commission_geopolitics_new_world_2019.pdf (staženo 19. října 2020).
- Jiang, Z. – Yoon, S. M. (2020): Dynamic co-movement between oil and stock markets in oil-importing and oil-exporting countries: Two types of wavelet analysis. *Energy Economics*, 90, 104835.
- Jiménez-Rodríguez, R. – Sánchez, M. (2005): Oil price shocks and real GDP growth: empirical evidence for some OECD countries. *Applied Economics*, 37(2), 201-228.
- Killian, L. (2014): Oil Price Shocks: Causes and Consequences, *Annual Review of Resource Economics*, 6(1), 133-154.
- Kitous, A. (et al.) (2016): Impact of low oil prices on oil exporting countries, *JRC Science for Policy Report*, European Commission, https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101562/jrc101562_impact%20of%20low%20oil%20prices%2020160512.pdf (staženo 20. října 2020).

- Kolomak, E. – Sumskaia, T. (2020): Assessing Federal Transfers' Role in the Subnational Budget System of the Russian Federation. Economic and Social Changes: Facts, Trends, Forecast / Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз, 13(2), 89–105.
- Konoplyanik, A. (2020): Чистый водород из природного газа — новое перспективное направление сотрудничества России и ЕС (Čistý vodík ze zemního plynu – nové perspektivy pro spolupráci Ruska a EU). *Газпром*, No. 9, 2-11.
- Kopeček, V. (2016): How to Capture a State? The Case of Azerbaijan. *Politické vedy*, 19(2), 64-89.
- Kucera, J. (2020): Azerbaijan cracks down on opposition amid coronavirus outbreak, *Eurasianet.org*, 13.04.2020, <https://eurasianet.org/azerbaijan-cracks-down-on-opposition-amid-coronavirus-outbreak> (staženo 5. prosince 2020).
- Le, T.-H. – Nguyen, C. P. (2019): Is energy security a driver for economic growth? Evidence from a global sample. *Energy Policy*, 129(C), 436-451.
- Lee, C. (2016): Oil and Terrorism: Uncovering the Mechanisms. *Journal of Conflict Resolution*, 62(5), 903–928.
- Legieć, A. (2020): Reshuffle in Azerbaijan: Effects on Internal and Foreign Policy. *Polski Instytut Spraw Międzynarodowych*, Warsaw.
- Lescaroux, F. – Mignon, V. (2008): On the influence of oil prices on economic activity and other macroeconomic and financial variables. *OPEC Energy Review*, 32(4), 343–380. <https://doi.org/10.1111/j.1753-0237.2009.00157.x>.
- Levada Centr (2020a): Положение дел в стране, Levada Centr, <https://www.levada.ru/indikatory/polozhenie-del-v-strane/> (staženo 19. října 2020).
- Levada Centr (2020b): Одобрение органов власти, Levada Centr, <https://www.levada.ru/indikatory/odobrenie-organov-vlasti/> (staženo 19. října 2020).
- Levada Centr (2020c): Доверие политикам, Levada Centr, <https://www.levada.ru/2020/11/12/doverie-politikam-6/> (staženo 19. října 2020).
- Levinson, A. (2020): Почему даже успешный протест не добьется своего, *Reforum*, 24. 6. 2020, https://reforum.io/blog/2020/06/24/pochemu-dazhe-uspeshnyj-protest-ne-dobetsya-svoego/?fbclid=IwAR0c1PQkhq92T0yF_PQ8-ZMIV7e8lefrYauWUZwaPLOBFboEOU3sVjgR5pg (staženo 19. října 2020).
- Lukyanov, F. – Miller, A. (2017): Сдержанность вместо напористости: Россия и новая мировая эпоха. Moscow: SVOP.
- Межбюджетные трансферты как механизм стимулирования роста экономики регионов
Makarov I. (2020): Green Transformation of the World Economy: Risks and Opportunities for Russia. In: Diesen Glenn - Lukin Alexander (eds): *Russia in a Changing World*. Singapore: Palgrave Macmillan, 123-142.

- Makarov, I. – Chen, H. – Paltsev, S. (2020): Impacts of climate change policies worldwide on the Russian economy. *Climate Policy*, online first, 1-15.
- Mamedov, A. (2020): Вывоз капитала из Азербайджана в I полугодии увеличился почти на треть – ЦБ, *Interfax – Ázerbájdžán*, 14.09.2020, <http://interfax.az/view/813238> (staženo 19. října 2020).
- Matakos, K. – Xefteris, D. (2020): Economic insecurity and political stability: a case for growth-targeting systemic vote. *Oxford Economic Papers*, 72(3), 829–862.
- McNally, R. (2020): Oil Market Black Swans: Covid-19, the Market-Share War, and Long-Term Risks of Oil Volatility, *Center on Global Energy Policy*, https://www.energypolicy.columbia.edu/sites/default/files/file-uploads/Oil%20Market%20Black%20Swans_CGEP_Commentary_040220.pdf (staženo 19. října 2020).
- Mikhailova, A. (2017): Межбюджетные трансферты как механизм стимулирования роста экономики регионов. *Financial Journal*, No. 3, 49–56.
- Ministry of Finance of the Russian Federation (2020): Объем Фонда национального благосостояния, Ministry of Finance of the Russian Federation, https://minfin.gov.ru/ru/performance/nationalwealthfund/statistics/?id_65=27068-obem_fonda_natsionalnogo_blagosostoyaniya (staženo 19. října 2020).
- Mitrova, T. – Kapitonov, S. – Melnikov, Y. – Grushevenko, E. – Perdereau, A. – Dobroslavski, N. (2020a): Коронакризис: влияние COVID-19 на ТЭК в мире и в России. Moscow: SKOLKOVO Energy Centre.
- Mitrova, T. – Kapitonov, S. – Melnikov, Y. – Grushevenko, E. – Perdereau, A. – Dobroslavski, N. (2020b): Global Climatic Threat and Russian economy: Searching for the way. Moscow: SKOLKOVO Energy Centre.
- Narayan, P. K. (2020): Oil price news and COVID-19-Is there any connection? *Energy Research Letters*, 1(1). <https://doi.org/10.46557/001c.13176>.
- Nazlioglu, S. – Soytas, U. – Gupta, R. (2015): Oil prices and financial stress: A volatility spillover analysis. *Energy Policy*, 82, 278–288.
- Nyangarika, A. M. – Mikhaylov, A. Y. – Tang, B. (2018): Correlation of Oil Prices and Gross Domestic Product in Oil Producing Countries. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 8(5), 42-48.
- O'Byrne, David (2020): Azerbaijan looks to renewables to meet growing power demand, *Eurasianet.org*, 9. 3. 2020, <https://eurasianet.org/azerbaijan-looks-to-renewables-to-meet-growing-power-demand> (staženo 5. prosince 2020).
- OEC (2020): Azerbaijan, OEC, <https://oec.world/en/profile/country/aze/> (staženo 5. prosince 2020).

- OECD (2020a), Building back better: A sustainable, resilient recovery after COVID-19, <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/building-back-better-a-sustainable-resilient-recovery-after-covid-19-52b869f5/> (staženo 20. října 2020).
- OECD (2020b), "Main Economic Indicators - complete database," Main Economic Indicators (database) <https://doi.org/10.1787/data-00052-en> (staženo 19. října 2020).
- OECD (2020c): The impact of coronavirus (COVID-19) and the global oil price shock on the fiscal position of oil-exporting developing countries, https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=136_136801-aw9nps8afk&title=The-impact-of-Coronavirus-COVID-19-and-the-global-oil-price-shock-on-the-fiscal-position-of-oil-exporting-developing-countries (staženo 20. října 2020).
- Park, J. – Ratti, R.A. (2008): Oil price shocks and stock markets in the US and 13 European countries. *Energy Economics*, 30(5), 2587-2608.
- Petroleum Economist (2020): Covid-19 puts African energy on pause, <http://admin.petroleum-economist.com/articles/upstream/exploration-production/2020/covid-19-puts-african-energy-on-pause> (staženo 20. října 2020).
- Pirani, S. (2018): *Let's not exaggerate: Southern Gas Corridor prospects to 2030*. Oxford Institute for Energy Studies.
- Pospíšilová, E. (2020), Máme nulový rozpočet na nové zásoby potravin, řekl předseda hmotných rezerv, *idnes.cz*, https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/sprava-statnich-hmotnych-rezerv-nakup-zasoby-potraviny-tendr-pavel-svagr-rozhovor.A200310_183945_domaci_kane (staženo 5. prosince 2020).
- Prabheesh, K. P. – Padhan, R. – Garg, B. (2020): COVID-19 and the Oil Price – Stock Market Nexus: Evidence From Net Oil-Importing Countries. *Energy. Research Letters*, 1(2). <https://doi.org/10.46557/001c.13745>.
- Putin, V. (2020): Заседание дискуссионного клуба «Валдай», Kremlin.ru, 22. 10. 2020, <http://kremlin.ru/events/president/news/64261> (staženo 20. října 2020).
- RIA Novosti (2020): Правительство выделит средства на поддержку региональных бюджетов, RIA Novosti, 21. 11. 2020, <https://ria.ru/20201121/podderzhka-1585667468.html> (staženo 20. října 2020).
- Ross, M. (2012): *The Oil Curse: How Petroleum Wealth Shapes the Development of Nations*. Princeton University Press.
- Safarova, D. (2020): Azerbaijan's notorious ideologue suffers precipitous fall, *Eurasianet.org*, 17.01.2020, <https://eurasianet.org/azerbaijans-notorious-ideologue-suffers-precipitous-fall> (staženo 20. října 2020).
- Sachs, J. D., – Warner, A. M. (1995). Natural resource abundance and economic growth (No. w5398). National Bureau of Economic Research.

- Salisu, A. A. - Ebul, G. U. – Usman, N. (2020): Revisiting oil-stock nexus during COVID-19 pandemic: Some preliminary results. *International Review of Economics & Finance*, 69(C), 280-294.
- Selmi, R. – Bouoiyour, J. – Miftah, A. (2020): Oil price jumps and the uncertainty of oil supplies in a geopolitical perspective: The role of OPEC's spare capacity, *International Economics*, 164, 18-35.
- SIPRI (2020): Military expenditure, <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-and-military-expenditure/military-expenditure> (staženo 20. října 2020).
- Skalamera, M. (2020): The 2020 Oil Price Dive in a Carbon-Constrained Era: Strategies for Energy Exporters in Central Asia. *International Affairs*, 96(6), 1623-1642, doi: 10.1093/ia/iaa164.
- SOFAZ (2020): Reports and statistics, State Oil Fund of the Republic of Azerbaijan, <https://www.oilfund.az/en/report-and-statistics/recent-figures> (staženo 20. října 2020).
- Sputnik Azerbaijani (2020a): Бюджет Азербайджана на 2020 и 2021 годы, *Sputnik Azerbaijani*, 15.10.2020, <https://sptnkne.ws/EB5Z> (staženo 20. října 2020).
- Sputnik Azerbaijani (2020b): Бюджет на 2021 год не поступил в Милли Меджлис: требуются поправки - министр финансов, *Sputnik Azerbaijani*, 23.11.2020, <https://sptnkne.ws/EB6a> (staženo 5. prosince 2020).
- Sputnik Azerbaijani (2020c): Для удержания курса маната к доллару в Азербайджане валюты хватит – Fitch Ratings, *Sputnik Azerbaijani*, 29.11.2020, <https://sptnkne.ws/E5kp> (staženo 5. prosince 2020).
- State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan (2020): Macro-economic indicators and social development of the country (January-October, 2020), State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, <https://www.stat.gov.az/news/macroeconomy.php?page=1?lang=en> (staženo 5. prosince 2020).
- Tsui, K. K. (2011): More oil, less democracy: Evidence from worldwide crude oil discoveries. *Economic Journal*, 121(551), 89–115.
- Turovskiy, R. – Dzhavatova, K. (2019): Regional disparity in Russia: Can centralization become a remedy? *Political Science (RU)*, No. 2, 48–73.
- Valori, G. E. (2020): Oil and gas geopolitics and its end, <https://moderndiplomacy.eu/2020/05/29/oil-and-gas-geopolitics-and-its-end/> (staženo 20. října 2020).
- Van de Graaf, T. – Overland, I. – Scholten, D. – Westphal, K. (2020): The new oil? The geopolitics and international governance of hydrogen. *Energy Research & Social Science*, 70, 101667.
- Van der Ploeg, F. – Rohner, D. (2012): War and natural resource exploitation. *European Economic Review*, 56 (8), 1714–1729.
- Vartapetov, K. (2011): Russian fiscal federalism under stress: Federal support of regions during the global financial crisis. *Eurasian Geography and Economics*, 52(4), 529–542.

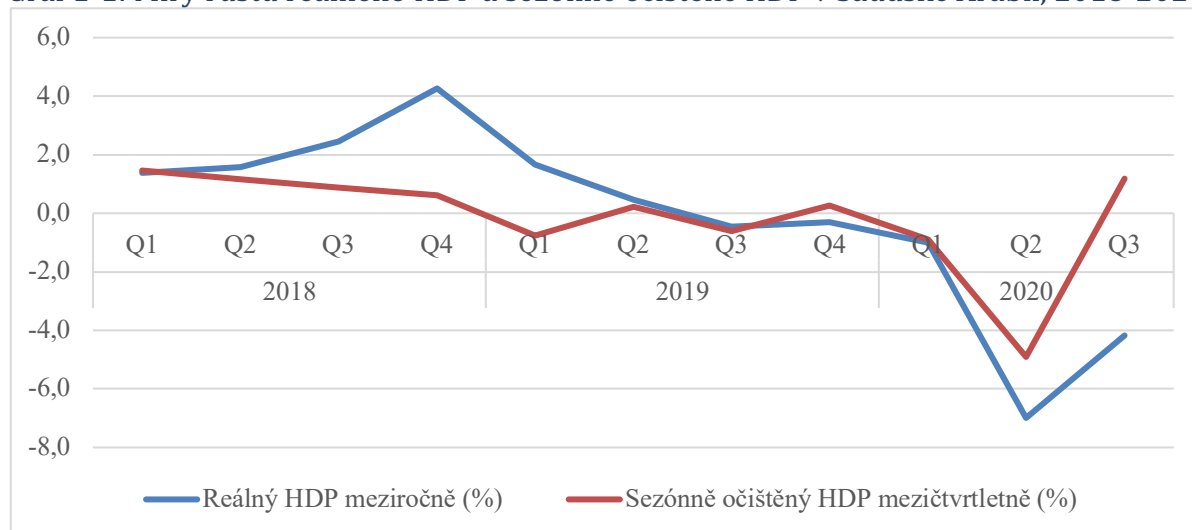
- Vatansever, A. (2020): Taxing the Golden Goose: Reforming Taxation of the Oil Sector in Putin's Russia. *Europe-Asia Studies*, 72(10), 703-1728.
- Vidadili, N. et al. (2017): Transition to renewable energy and sustainable energy development in Azerbaijan. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 80, 1153-1161.
- Vrontisi, Z. – Kitous, A. – Saveyn, B. – Vandyck, T. (2015): Impact of low oil prices on the EU economy. *JRC Technical Reports*,
https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC98188/jrc98188%20%20impact%20of%20international%20low%20oil%20prices%20with%20identifiers_final5.pdf
(staženo 20. října 2020).
- Watkins, S. (2020): How Kurdistan Is Taking Advantage Of Iraq's Oil Crisis,
<https://oilprice.com/Geopolitics/Middle-East/How-Kurdistan-Is-Taking-Advantage-Of-Iraqs-Oil-Crisis.html> (staženo 20. října 2020).
- Widdershoven, C. (2020): Turkey's Latest Geopolitical Gamble Could Result In Catastrophe,
<https://oilprice.com/Geopolitics/Middle-East/Turkeys-Latest-Geopolitical-Gamble-Could-Result-In-Catastrophe.html> (staženo 20. října 2020).
- Wooldridge, J. M. (2010): *Econometric analysis of cross-section and panel data*. MIT press.
- World Bank (2011): World Development Report: Conflict, Security and Development,
<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/4389> (staženo 20. října 2020).
- World Bank (2020a): Coping with a Dual Shock: COVID-19 and Oil Prices,
<https://www.worldbank.org/en/region/mena/brief/coping-with-a-dual-shock-coronavirus-covid-19-and-oil-prices> (staženo 20. října 2020).
- World Bank. (2020b): World Bank East Asia and Pacific Economic Update, October 2020: From Containment to Recover/, (staženo 20. října 2020).
- World Bank (2020c): World Bank Commodities Price Forecast,
<http://pubdocs.worldbank.org/en/633541587395091108/CMO-April-2020-Forecasts.pdf>
(accessed on 5th December 2020).
- Xiaoyi, M. (2020): *The Economics of Oil and Gas*. Agenda publishing.
- Yergin, D. (2020): *The New Map: Energy, Climate, and the Clash of Nations*. Penguin Press.
- Youngs, R. (2020): EU foreign policy and energy strategy: bounded contestation. *Journal of European Integration*, 42(1), 147-162.
- Zhao, Y. – Liu, X. – Wang, S. – Ge, Y. (2019): Energy relations between China and the countries along the Belt and Road: An analysis of the distribution of energy resources and interdependence Relationships. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 107, 133–144.
- Zhao, Y. – Shi, X. – Song, F. (2020): Has Chinese outward foreign direct investment in energy enhanced China's energy security? *Energy Policy*, 146, 111803.

Указ Президента Российской Федерации (2019): Доктрина энергетической безопасности
Российской Федерации, Moscow: Kremlin.

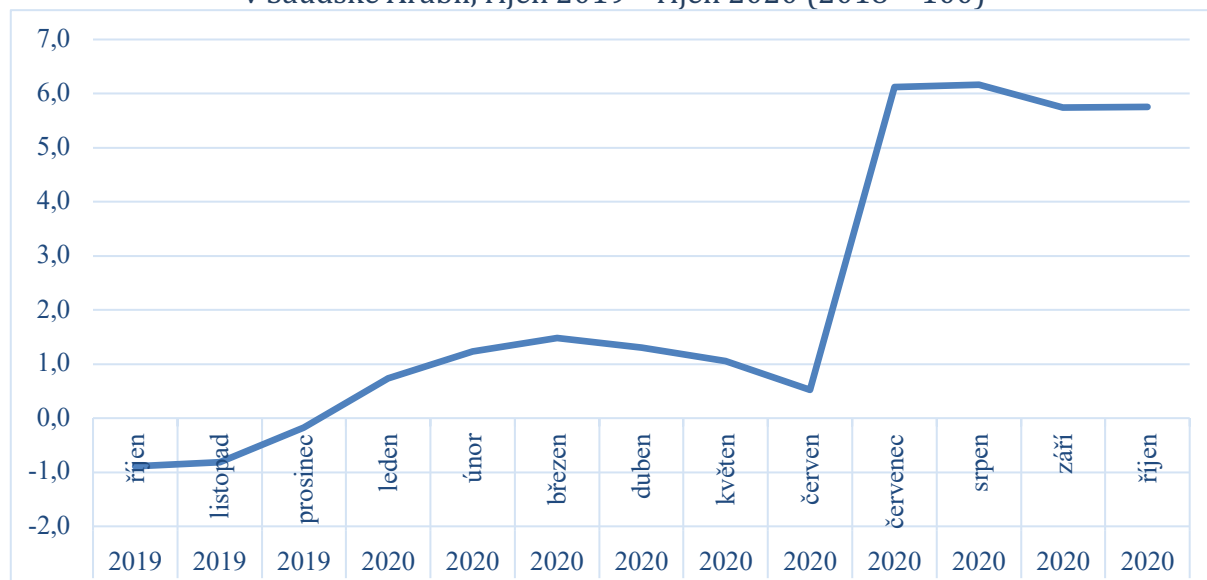
Электронный бюджет (2020): Формы и условия предоставления межбюджетных трансфертов
бюджетам из федерального бюджета, Единый портал бюджетной системы Российской
Федерации, shorturl.at/rxFS7 (staženo 20. října 2020).

Příloha

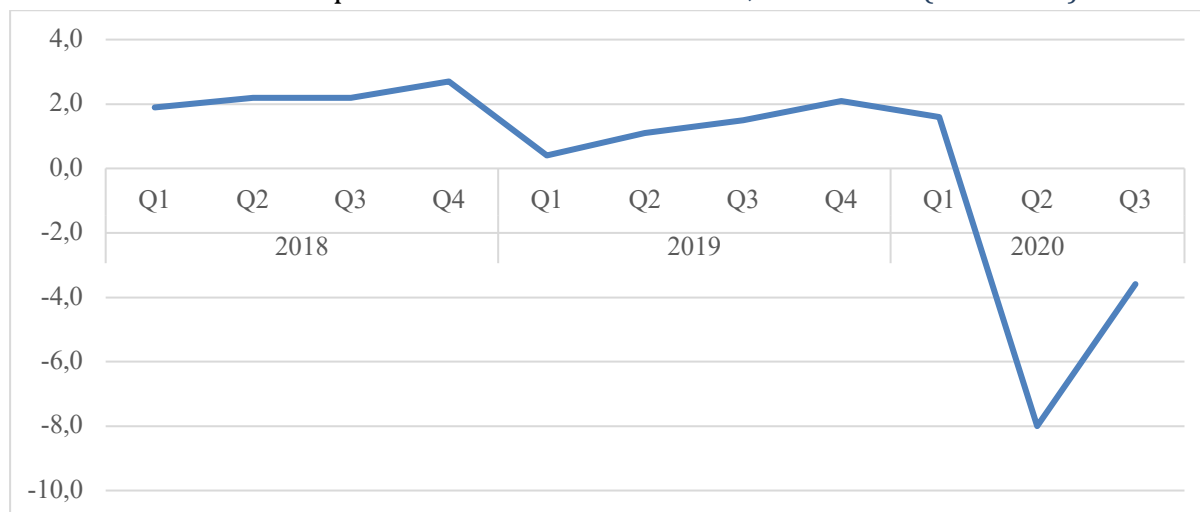
Příloha 1 – vývoj vybraných makroekonomických veličin – Saúdská Arábie.....	60
Graf 1-1: Míry růstu reálného HDP a sezónně očištěné HDP v Saúdské Arábii, 2018-2020	60
Graf 1-2: Index spotřebitelských cen. Meziroční srovnání míry změny v jednotlivých měsících v Saúdské Arábii, říjen 2019 – říjen 2020	60
Příloha 2 – Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů – Ruská federace	61
Graf 2-1: Tempo růstu HDP v Ruské federaci, 2018-2020 (čtvrtletně)	61
Graf 2-2: Míra jádrové inflace v Rusku, listopad 2019 – listopad 2020 (měsíčně)	61
Graf 2-3: Počet domácích měnových jednotek za USD pro Ruskou federaci, 2020 (měsíčně).....	62
Příloha 3 – Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů – Ázerbájdžán.....	63
Graf 3-1: Tempo růstu HDP v Ázerbájdžánu, 2018-2020 (čtvrtletně)	63
Graf 3-2: Míra inflace v Ázerbájdžánu, listopad 2019 – říjen 2020 (měsíčně).....	63
Příloha 4 – Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů – ČR	64
Graf 4-1: Míra růstu HDP v České republice, 2018–2020.....	64
Graf 4-2: Míra inflace v České republice, 2020 (měsíčně).....	64
Graf 4-3: Počet domácích měnových jednotek za USD pro Českou republiku, 2020 (měsíčně).....	65
Příloha 5 – VAR model	66
Graf 5-1: Funkce impulsní odezvy na jednotkový šok v ceně ropy v HDP	66
Graf 5-2: Funkce impulsní odezvy na jednotkový šok v ceně ropy v indexu spotřebitelských cen	66

Příloha 1 – vývoj vybraných makroekonomických veličin – Saúdská Arábie**Graf 1-1: Míry růstu reálného HDP a sezónně očištěné HDP v Saúdské Arábii, 2018-2020**

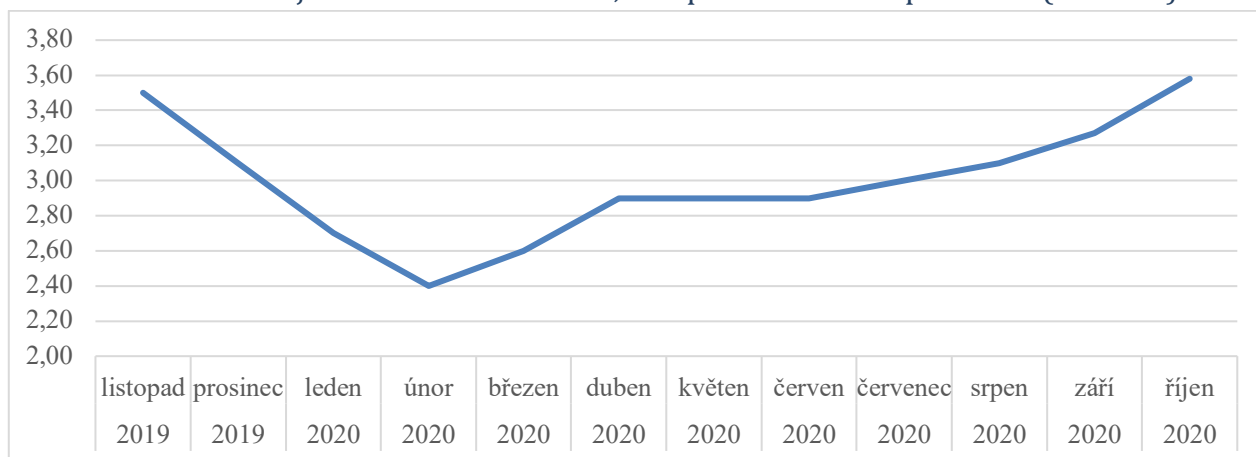
Zdroj: General Authority for Statistics 2020.

Graf 1-2: Index spotřebitelských cen. Meziroční srovnání míry změny v jednotlivých měsících v Saúdské Arábii, říjen 2019 – říjen 2020 (2018 = 100)

Zdroj: General Authority for Statistics 2020.

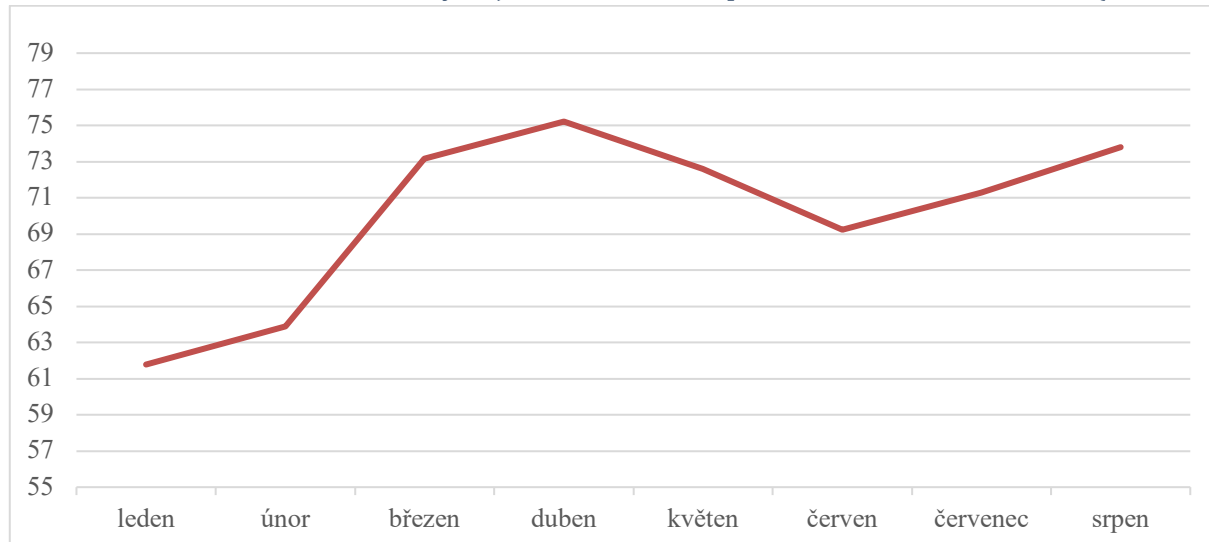
Příloha 2 – Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů – Ruská federace**Graf 2-1: Tempo růstu HDP v Ruské federaci, 2018-2020 (čtvrtletně)**

Zdroj: Federal State Statistics Service 2020.

Graf 2-2: Míra jádrové inflace v Rusku, listopad 2019 – listopad 2020 (měsíčně)

Zdroj: Federal State Statistics Service 2020.

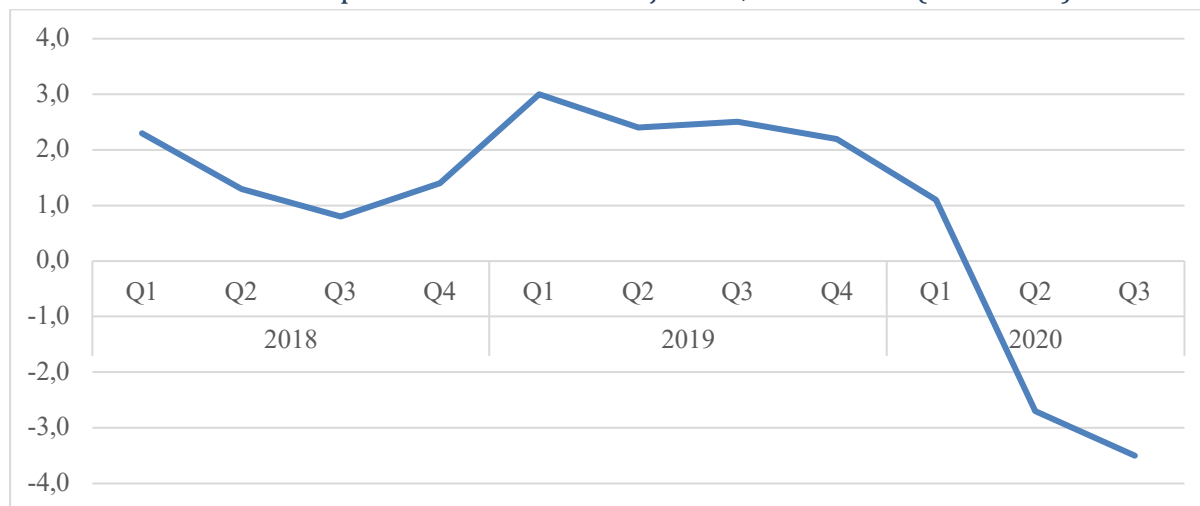
Graf 2-3: Počet domácích měnových jednotek za USD pro Ruskou federaci, 2020 (měsíčně)

Zdroj: Federal State Statistics Service 2020.

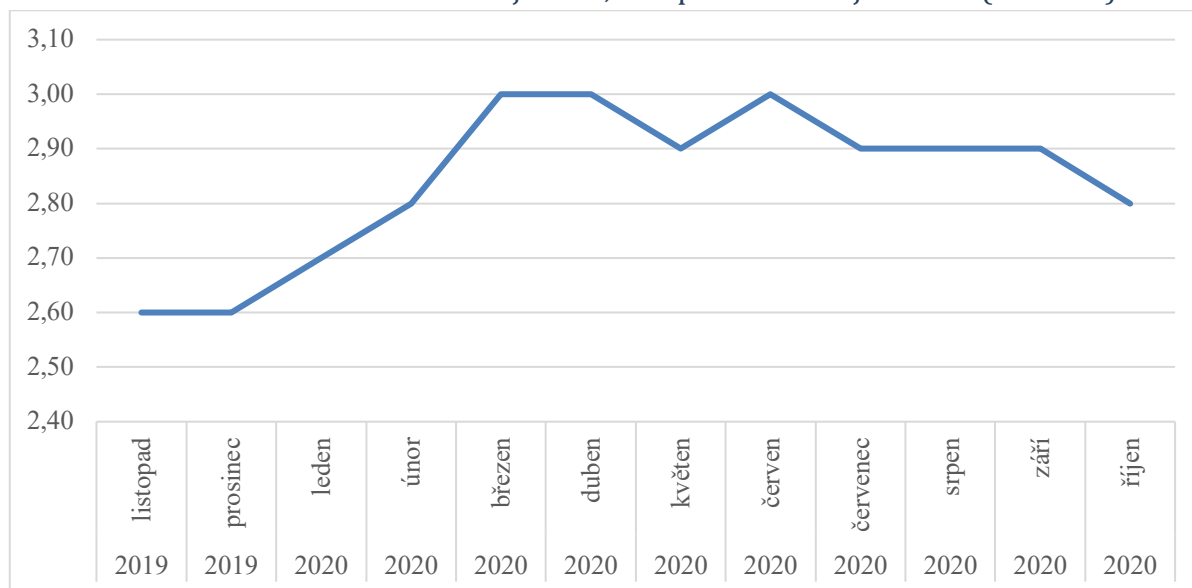
Příloha 3 – Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů – Ázerbájdžán

Graf 3-1: Tempo růstu HDP v Ázerbájdžánu, 2018-2020 (čtvrtletně)

Zdroj: The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan 2020.

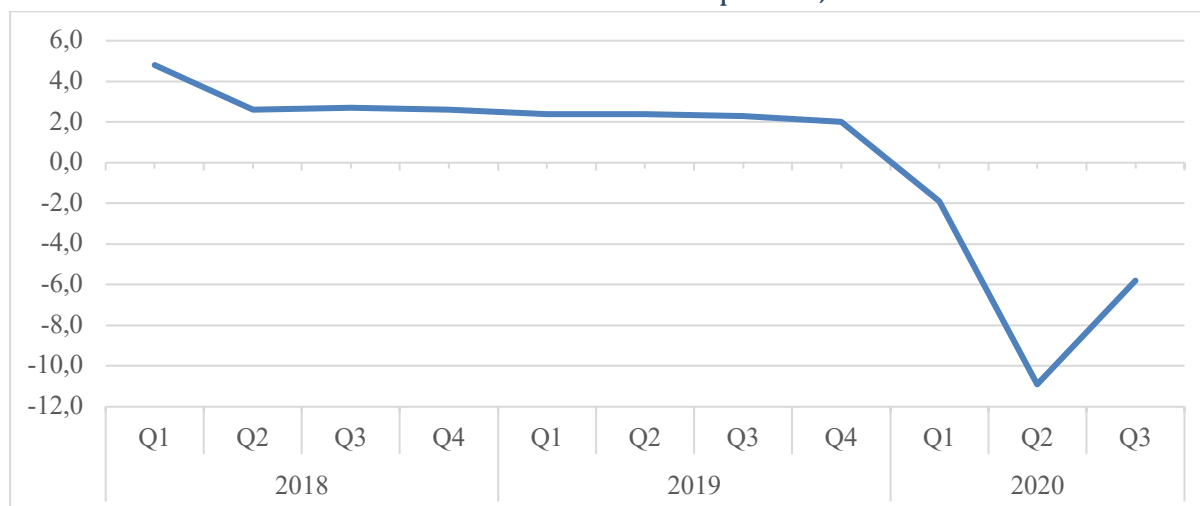
Graf 3-2: Míra inflace v Ázerbájdžánu, listopad 2019 - říjen 2020 (měsíčně)

Zdroj: The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan 2020.

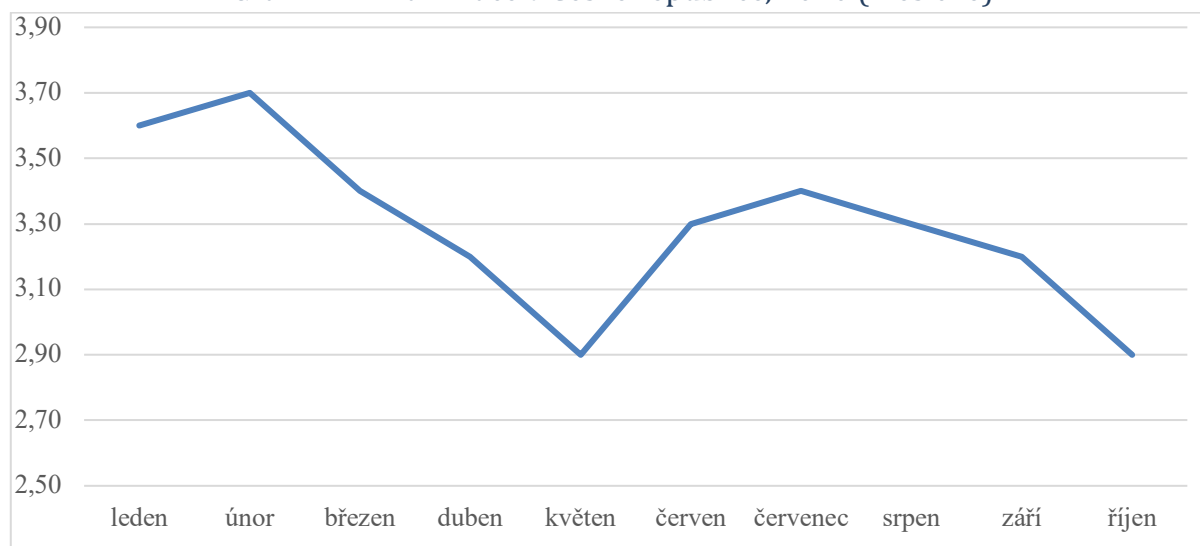
Příloha 4 – Vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů – ČR

Graf 4-1: Míra růstu HDP v České republice, 2018–2020

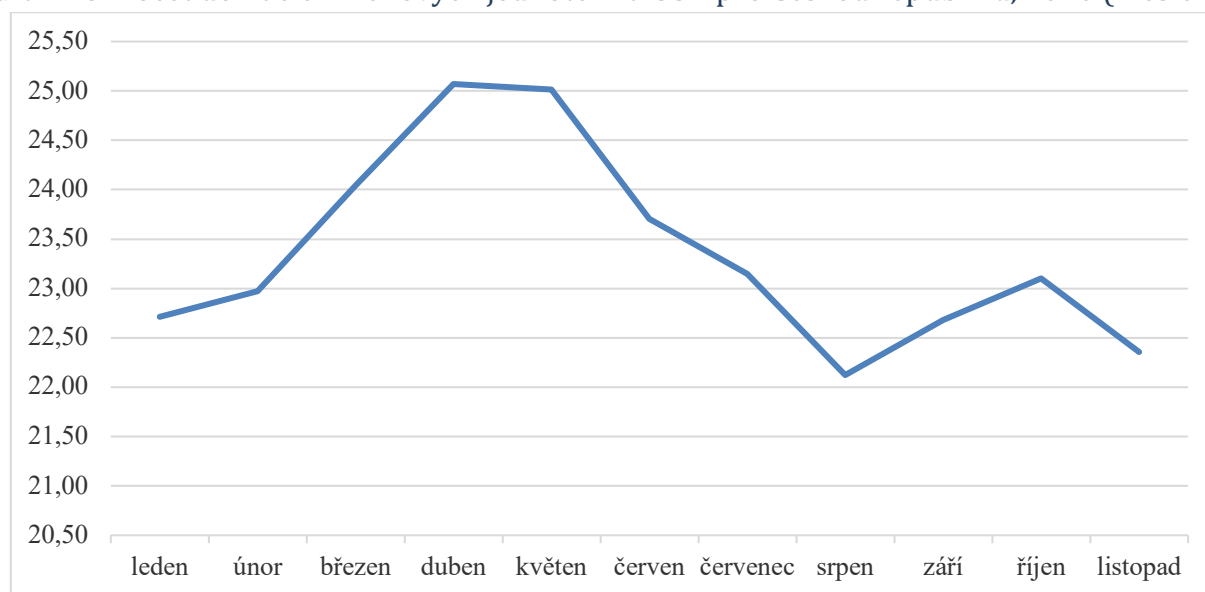
Zdroj: Český statistický úřad 2020.

Graf 4-2: Míra inflace v České republice, 2020 (měsíčně)

Zdroj: Český statistický úřad 2020.

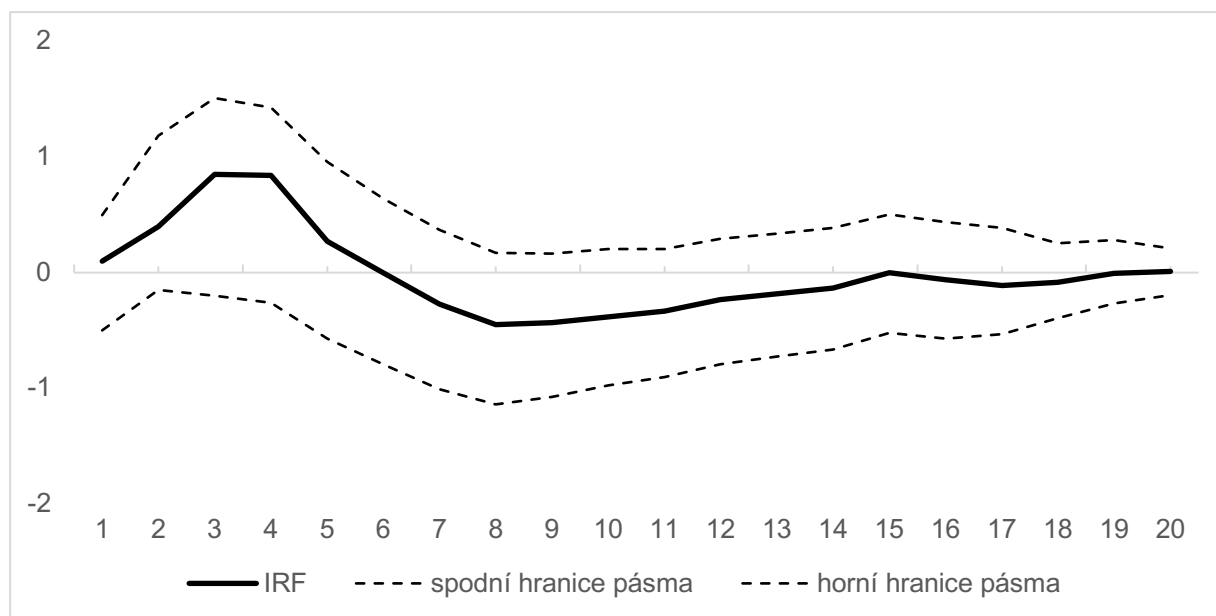
Graf 4-3: Počet domácích měnových jednotek za USD pro Českou republiku, 2020 (měsíčně)

Zdroj: Česká národní banka 2020.

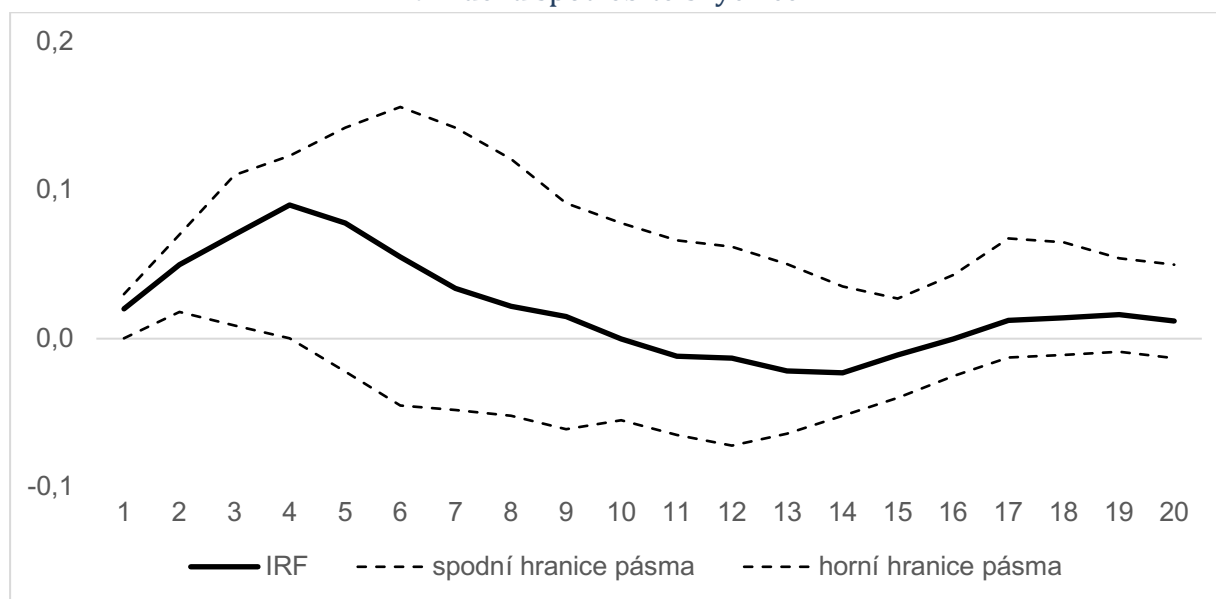
Příloha 5 – VAR model

Graf 5-1: Funkce impulsní odezvy na jednotkový šok v ceně ropy v HDP

Zdroj: Vlastní.

Graf 5-2: Funkce impulsní odezvy na jednotkový šok v ceně ropy
v indexu spotřebitelských cen

Zdroj: Vlastní.

T A
Č R

Tento projekt je financován se státní podporou
Technologické agentury ČR
v rámci programu BETA2

www.tacr.cz
Výzkum užitečný pro společnost

Ministerstvo zahraničních věcí
České republiky

